INSETE

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΣΕΤΕ

ΕΚΘΕΣΗ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΙΣΧΥΟΝΤΟΣ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΕΝΟΥ ΚΑΤΩΤΑΤΟΥ ΜΙΣΘΟΥ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΜΙΣΘΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥΣ ΣΤΙΣ ΕΠΙΚΑΙΡΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Δυνάμει της διαδικασίας του αρ. 103 του ν.4172/2013), όπως αυτή τροποποιήθηκε με το αρ. 2 του ν. 4564/2018

ΑΘΗΝΑ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2018

1. Εισαγωγή

Η Ελλάδα είναι πλήρες μέλος της Ζώνης του Ευρώ, με ΑΕΠ που δεν υπερβαίνει το 1,8% του ΑΕΠ της Ευρωζώνης. Αυτό συνεπάγεται ότι είναι μια χώρα με πλήρως απελευθερωμένες εμπορικές ανταλλαγές με τις χώρες της Ζώνης του Ευρώ και επίσης με πλήρως απελευθερωμένη τη διασυνοριακή κίνηση κεφαλαίων, εξαιρουμένης της επιβολής των capital controls στην τελευταία τριετία. Ως πολύ μικρή και απόλυτα ανοιχτή οικονομία, η Ελλάδα και οι ελληνικές επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν τις τιμές των εξαγώγιμων και εισαγώγιμων προϊόντων τους ως δεδομένες. Αν το εγχώριο κόστος ανά μονάδα προϊόντος της παραγωγής τους, για προϊόντα δεδομένης ποιότητας και ελκυστικότητας για τους αγοραστές, είναι μικρότερο από τις τιμές που αντιμετωπίζουν αυτά τα προϊόντα στην εγχώρια και τις ξένες αγορές, τότε παράγουν όσο μπορούν σύμφωνα με την παραγωγική τους δυναμικότητα και διαθέτουν τα προϊόντα τους στην εγχώρια και τις ξένες αγορές με το αναγκαίο - μικρότερο ή μεγαλύτερο, ανάλογα με το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα - κέρδος. Αν το εγχώριο κόστος τους ανά μονάδα προϊόντος είναι μεγαλύτερο από τις τιμές αυτών των προϊόντων στην εγχώρια και τις ξένες αγορές, τότε δεν έχουν τη δυνατότητα ούτε εξαγωγές να πραγματοποιήσουν, ούτε να διαθέσουν τα προϊόντα τους στην εγχώρια αγορά και αναπόφευκτα βγαίνουν εκτός αγοράς.

Η μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα στην περίοδο 2010-2017, ιδιαίτερα το 2012, μείωσε το - υπέρμετρο πριν το 2010 - κόστος των προσλήψεων και απολύσεων εργαζομένων από τις επιχειρήσεις και συνέβαλε στην αποτελεσματική διαχείριση του εργατικού δυναμικού των ελληνικών επιχειρήσεων, με σημαντική μείωση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος. Αυτή η διαρθρωτική μεταρρύθμιση σε έναν από τους πιο κρίσιμους τομείς της ελληνικής οικονομίας συνέβαλε τόσο στην σημαντική αύξηση των εξαγωγών και την κάλυψη του εξωτερικού ελλείμματος της χώρας όσο και στην σημαντική αύξηση της απασχόλησης κατά 325.400 και την μείωση της ανεργίας κατά 422.000 την περίοδο 2013-2018 (2ο τρίμηνο, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ), όταν το πραγματικό ΑΕΠ παρέμεινε σχεδόν στάσιμο.

Η καθαρή αυτή αύξηση της απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας έγινε δυνατή με τη μεγάλη αύξηση των προσλήψεων τόσο εργαζομένων πλήρους απασχόλησης, όσο και εργαζομένων μερικής απασχόλησης που επέτρεψε η νομοθέτηση και ανάπτυξη των ευέλικτων μορφών απασχόλησης. Είναι εμφανές ότι τα τελευταία έτη έχει αυξηθεί το ποσοστό των προσλήψεων μερικής απασχόλησης στο σύνολο των προσλήψεων, αλλά από τα στοιχεία του συστήματος ΕΡΓΑΝΗ προκύπτει ότι οι προσλήψεις πλήρους απασχόλησης το 2017 (1.083,4 χιλ.) ήταν περισσότερες από το σύνολο των προσλήψεων το 2013 (1.040,9 χιλ.)[1].

[1] Βλ. έκθεση ΙΝΣΕΤΕ, Η Ελληνική Οικονομία: Κατάσταση και προοπτικές Πίνακας 16.

Επίσης, με βάση το σύστημα ΕΡΓΑΝΗ (Πίνακας 1) στο 1ο 8μηνο του 2018 σημειώθηκε καθαρή αύξηση της απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα (προσλήψεις μείον απολύσεις μείον οικειοθελείς αποχωρήσεις) κατά 281,8 χιλ. άτομα, έναντι της αύξησής της κατά 248,7 χιλ. άτομα στο 1ο 8μηνο 2017 και κατά 237,8 χιλ. άτομα στο 1ο 8μηνο 2016. Οι συνολικές προσλήψεις στο 1ο 8μηνο του 2018 ανήλθαν στις 1.786,0 χιλ. (1ο 8μηνο 2017: 1.588,1 χιλ.) εκ των οποίων το 47,9% (855,5 χιλ.) ήταν προσλήψεις πλήρους απασχόλησης και το 52,1% (930,5 χιλ.) ήταν προσλήψεις μερικής απασχόλησης. Οι προσλήψεις πλήρους απασχόλησης στο 1ο 8μηνο 2018 ήταν υψηλότερες από τις συνολικές προσλήψεις πλήρους και μερικής απασχόλησης το 2008. Είναι χρήσιμο, επίσης, να επισημανθεί ότι σύμφωνα με την Eurostat, το επίπεδο της μερικής απασχόλησης στην Ελλάδα το 2017 (9,6%) ήταν αναλογικά περίπου το μισό από ότι στο σύνολο της ΕΕ-28 (18,7%) και της Ευρωζώνης (21,1%).

Πίνακας 1. Μισθωτή Απασχόληση στο 8μηνο κάθε έτους (σε χιλ.)

	2008	2014	2015	2016	2017	2018
Προσλήψεις	771,4	1.020,9	1.165,4	1.414,0	1.588,1	1.786,0
Απολύσεις	380,6	469,0	535,8	626,9	687,5	863,6
Οικοιοθ. Αποχωρ.	288,4	361,0	443,6	549,3	651,8	640,7
Καθαρή Αύξ. Απασχόλησης	**102,4**	**190,9**	**186,0**	**237,8**	**248,7**	**281,8**

Πηγή: Πληροφοριακό Σύστημα Εργάνη

Στην ίδια κατεύθυνση θα πρέπει να σημειωθεί ότι το μεταξύ του 4ου τριμήνου 2000 και 2009, η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδος είχε μειωθεί κατά 32,2%. Αντίθετα, το μέγεθος αυτό βελτιώθηκε κατά 18,3% στο 1ο τρίμηνο 2018 σε σύγκριση με το 4ο τρίμηνο 2009 (Πίνακας 2). Ενώ την περίοδο 2008-2016 η βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητα της χώρας στηρίχθηκε στην προσαρμογή της λειτουργίας της ελληνικής αγοράς εργασίας στην οικονομική κρίση και τη μείωση των αμοιβών ανά απασχολούμενο, φαίνεται ότι από το 2017 η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στη βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας εντός των επιχειρήσεων[2]. Αυτή η εξέλιξη αναμένεται να συνεχιστεί στο βαθμό που οι αυξήσεις των αμοιβών των εργαζομένων δεν υπερβαίνουν την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας εντός των επιχειρήσεων, η οποία αύξηση αναμένεται να επιταχυνθεί σημαντικά μετά το 2021[3] .

Το γεγονός ότι η ανεργία στη χώρα μας διαμορφώνεται ακόμη σε υψηλά επίπεδα σε συνδυασμό με τον χαμηλό ακόμη βαθμό εμπιστοσύνης των επιχειρήσεων για την σταθερότητα και αξιοπιστία της οικονομικής πολιτικής, ευνοούν την προτίμηση των επιχειρήσεων για ευέλικτες μορφές απασχόλησης. **Ο πρωταρχικός στόχος της**

[2] Όπως υποδηλώνει, εκτός άλλων, και η αύξηση του μέσου σταθμισμένου μισθού πλήρους απασχόλησης κατά 1,2% μεταξύ 2015 και 2017 (Βλ. Παράρτημα).
[3] Εκτιμήσεις ΙΝΣΕΤΕ

χώρας στην παρούσα συγκυρία απαιτείται να είναι η σημαντική μείωση της ανεργίας τα επόμενα χρόνια με κύριο μέσο την διατήρηση και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της παραγωγικότητας της εργασίας. Η επίτευξη του στόχου αυτού εξαρτάται από την εδραίωση της αναπτυξιακής δυναμικής της οικονομίας, η οποία με τη σειρά της εξαρτάται σε εξαιρετικά σημαντικό βαθμό από την αξιοπιστία της οικονομικής πολιτικής. Αναπτυξιακή δυναμική και αξιοπιστία, θα σταθεροποιήσουν τις προσδοκίες και θα λειτουργήσουν σταδιακά υπέρ της προτίμησης των επιχειρήσεων για εργασία πλήρους απασχόλησης, όπου το επιτρέπουν οι ιδιαίτερες συνθήκες. Η αγορά εργασίας αποτελεί σήμερα ένα από τα πιο σημαντικά πλεονεκτήματα που έχει η Ελλάδα για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξή της στα επόμενα έτη. Η τυχόν απώλεια αυτού του πλεονεκτήματος θα είχε εξαιρετικά αρνητικές επιπτώσεις για την οικονομία, αλλά κυρίως για τους εργαζόμενους και τους ανέργους.

2. Ο Κατώτατος Μισθός ως Προσδιοριστικός Παράγων του Κόστους Εργασίας ανά Μονάδα Προϊόντος (Unit Labour Cost - ULC)

Για μια πολύ μικρή χώρα όπως η Ελλάδα που είναι πλήρες μέλος της Ζώνης του Ευρώ, η διεθνής ανταγωνιστικότητα της οικονομίας της προσδιορίζεται από:

(i) τα κύρια συγκριτικά της οικονομικά πλεονεκτήματα, όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί σε κάθε χρονική περίοδο,
(ii) το σχετικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, σε σχέση με τις ανταγωνίστριες χώρες, εκφρασμένο σε κοινό νόμισμα, και
(iii) την σχετική φορολογική επιβάρυνση των παραγωγικών της μονάδων.

Η σημασία του Κατώτατου Μισθού για την διεθνή ανταγωνιστικότητα της οικονομίας απορρέει από την επίδραση που ασκεί στο κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (Unit Labour Cost ή ULC), αφενός μέσω της επίδρασή του στον Μέσο Μισθό της οικονομίας και αφετέρου, στην παραγωγικότητα της εργασίας. Το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (ULC) αποτελεί το κύριο μέρος του διεθνώς μη εμπορεύσιμου κόστους παραγωγής και διάθεσης των προϊόντων μιας χώρας. Το κόστος αυτό μπορεί να συμβάλει - ενίοτε καθοριστικά - στην επιδείνωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας όταν προσδιορίζεται σε επίπεδα που δεν αντιστοιχεί με το επίπεδο της παραγωγικότητας στις επιχειρήσεις.

Τα διεθνώς εμπορεύσιμα στοιχεία του κόστους (π.χ. το κόστος του αργού πετρελαίου ή άλλων εγχώριων ή εισαγόμενων πρώτων υλών, του εισαγόμενου και εγχωρίως παραγόμενου μηχανολογικού εξοπλισμού, των ημι-κατεργασμένων προϊόντων, κλπ.) είναι σε μεγάλο βαθμό κοινά ή δεδομένα για όλες τις ανταγωνίστριες - ιδιαίτερα δε τις μικρές - χώρες, αφού η τιμή τους διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό στην παγκόσμια αγορά.

Το κόστος εργασίας, επίσης, είναι γενικά - ή έχει καταστεί στην πράξη - το βασικό στοιχείο του διεθνώς μη εμπορεύσιμου κόστους των κλάδων μιας οικονομίας που παράγουν διεθνώς μη εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες. Τα μη εμπορεύσιμα διεθνώς αυτά αγαθά και υπηρεσίες σε μεγάλο βαθμό αποτελούν εισροές στην παραγωγή των διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων, όπως, π.χ. το κόστος της δημόσιας διοίκησης, της ηλεκτρικής ενέργειας, της ύδρευσης, της υγείας, της εκπαίδευσης, του λιανικού εμπορίου, των υπηρεσιών εστίασης, του χρηματοοικονομικού συστήματος, της δικαιοσύνης, των μέσω μαζικής ενημέρωσης, κ.ά..

Επομένως, το επίπεδο της διεθνούς ανταγωνιστικότητας μιας μικρής χώρας της Ευρωζώνης - στο βαθμό που αυτός ο όρος έχει κάποια έννοια πέραν της ανταγωνιστικότητας που της προσδίδουν τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα - προσδιορίζεται κυρίως από το σχετικό ύψος και το σχετικό ρυθμό μεταβολής του κόστους εργασίας της ανά μονάδα προϊόντος (ULC).

Το ULC είναι μια σύνθετη μεταβλητή που προσδιορίζεται από το ύψος των μισθών και από την παραγωγικότητα της εργασίας. Όσο υψηλός και αν είναι ο μισθός των εργαζομένων, αν η παραγωγικότητα της εργασίας - στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών που έχουν υψηλή ζήτηση από τους καταναλωτές ή από άλλες επιχειρήσεις στην εγχώρια και τις ξένες αγορές - είναι υψηλή, τότε το ULC που προκύπτει είναι σχετικά χαμηλό.

Επιπλέον, η παραγωγικότητα της εργασίας σε μια χώρα προσδιορίζεται:

i. **πρώτον,** από τον βαθμό επικέντρωσης της οικονομίας της σε προϊόντα και υπηρεσίες στα οποία κατέχει συγκριτικά πλεονεκτήματα,
ii. **δεύτερον**, από την παραγωγική δυναμικότητα και το τεχνολογικό επίπεδο του ήδη εγκατεστημένου παραγωγικού της εξοπλισμού, ως αποτέλεσμα των παραγωγικών επενδύσεων που έχουν υλοποιηθεί τα προηγούμενα χρόνια,
iii. **τρίτον**, από τον βαθμό εξειδίκευσης των εργαζομένων της και από τη δυνατότητά τους και την επιθυμία τους να προσφέρουν παραγωγικό έργο, λειτουργώντας στο συγκεκριμένο τεχνολογικό και παραγωγικό περιβάλλον της κάθε χώρας - ή επιχείρησης - για την προσφορά αγαθών και υπηρεσιών σε ανταγωνιστικούς συνδυασμούς τιμής - ποιότητας στην εγχώρια και τις ξένες αγορές, και
iv. **τέταρτον,** από την ικανότητα των επιχειρήσεων να αξιοποιήσουν και να διαχειριστούν με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο τους παραγωγικούς τους πόρους και το εργατικό δυναμικό.

Αν ο Κατώτατος Μισθός προσδιορίζεται σε υψηλά επίπεδα, επηρεάζει αυξητικά το ULC τόσο διότι συμβάλλει αυξητικά στο Μέσο Μισθό, όσο και διότι επηρεάζει αρνητικά την παραγωγικότητα της εργασίας στην οικονομία. Όταν οι εργαζόμενοι αμείβονται με τον ίδιο μισθό ανεξαρτήτως της παραγωγικότητάς τους, τότε η παραγωγικότητα της

εργασίας στην επιχείρηση και τη χώρα μειώνεται. Όταν οι εργαζόμενοι αμείβονται με βάση την παραγωγικότητά τους τότε η παραγωγικότητα της εργασίας αυξάνει και το ULC μειώνεται.

3. Ο Κατώτατος Μισθός και η Βελτίωση της Ανταγωνιστικότητας την Περίοδο 2010-2018

Η διεθνής ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας έχει βελτιωθεί δραστικά το 2018 έναντι του 2009, όπως φαίνεται από την εξέλιξη της Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας του Ευρώ για την Ελλάδα με βάση το Κόστος Εργασίας ανά Μονάδα Προϊόντος (REERULC). Ο δείκτης αυτός υποδεικνύει ότι μεταξύ του 4ου τριμήνου 2000 και 2009, η ανταγωνιστικότητα της χώρας μειώθηκε κατά 32,2%, ένα «καταδικαστικό» μέγεθος για τις εξαγωγές και το εξωτερικό ισοζύγιο της χώρας. Στη συνέχεια ο δείκτης ανταγωνιστικότητας της χώρας ακολούθησε μια σημαντικότατη και ταχεία βελτίωση που ανήλθε το 1ο τρίμηνο του 2018 σε 18,3% έναντι του 4ου τριμήνου 2009, μια επίδοση πολύ καλύτερη από την Ισπανία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, την Κύπρο, ακόμη και την Γερμανία. (Πίνακας 2). Αυτή δε η καταλυτική βελτίωση της ανταγωνιστικότητας επιτεύχθηκε παρά το ότι το Ευρώ έχει ανατιμηθεί τα τελευταία χρόνια σημαντικά έναντι των νομισμάτων πολλών χωρών που ανταγωνίζονται την Ελλάδα στις εξαγωγικές αγορές.

Τα στοιχεία του Πίνακα 2, επίσης, έχουν εκτιμηθεί λαμβάνοντας υπόψη ως παραγωγικότητα της εργασίας το ΑΕΠ/Απασχολούμενο, ένα καθαρά μακροοικονομικό μέγεθος, το οποίο καταγράφει σημαντική πτώση στην περίοδο της κρίσης 2008 - 2017 για λόγους ανεξάρτητους από την πραγματική εξέλιξη της παραγωγικότητας της εργασίας στις ελληνικές επιχειρήσεις, τις Τράπεζες και ακόμη και στο Δημόσιο Τομέα[4]. Έτσι, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στην ελληνική οικονομία είναι στην πραγματικότητα πολύ μεγαλύτερη από αυτή που συνάγεται από την εξέλιξη του REERULC. Αυτή δε η μεγάλη βελτίωση έχει προκύψει αποκλειστικά και μόνο από τη σημαντική μείωση του κόστους εργασίας ανά ώρα εργασίας στην Ελλάδα - όχι ανά μονάδα προϊόντος - όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 1, που πραγματοποιήθηκε κυρίως το 2012 με τη γενικότερη μεταρρύθμιση και προσαρμογή της αγοράς εργασίας στη χώρα, συμπεριλαμβανομένης και της μείωσης του κατώτατου μισθού.

Η μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας το 2012 και η προσαρμογή των μισθολογικών αποδοχών ήταν οι κύριοι παράγοντες που συνέβαλαν στη σημαντική βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας που παρουσιάζεται στον Πίνακα 1. Επιπλέον, ήταν επίσης οι βασικοί παράγοντες που οδήγησαν στην ανάκαμψη της

[4] Για μια ανάλυση του θέματος αυτού, βλ. έκθεση ΙΝΣΕΤΕ, Η Ελληνική Οικονομία: Κατάσταση και προοπτικές κεφάλαιο 4.

οικονομικής δραστηριότητας στην εγχώρια οικονομία από το 2014 και, το κυριότερο, **στην αύξηση της απασχόλησης στη χώρα κατά 325.400 (+9,2%) άτομα στην περίοδο 2013-2018,** όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.

Πίνακας 2. Ποσοστιαία μεταβολή της Πραγματικής Σταθμ. Συναλλ. Ισοτιμίας του Ευρώ για την Ελλάδα (REER) με βάση το Σχετικό Κόστος Εργασίας ανά Μονάδα Προϊόντος (ULC), έναντι 37 χωρών που συμπεριλαμβάνονται στο "καλάθι" των ανταγωνιστριών

	Γερμανία	Ελλάδα	Ισπανία	Ιρλανδία	Ιταλία	Πορτογαλία	Κύπρος
Q4 2009/2000	0,4%	32,2%	24,5%	29,9%	28,3%	9,9%	29,9%
Q4 2011/Q4 2009	-5,5%	-5,2%	-6,3%	-14,0%	-3,9%	-6,8%	-1,7%
Q4 2012/Q4 2009	-6,3%	-12,5%	-11,6%	-17,1%	-5,7%	-10,8%	-4,8%
Q4 2013/Q4 2009	-1,6%	-15,5%	-9,5%	-14,1%	-2,8%	-7,5%	-7,2%
Q4 2014/Q4 2009	-1,9%	-17,7%	-11,3%	-25,5%	-5,0%	-11,3%	-11,6%
Q4 2015/Q4 2009	-3,9%	-21,1%	-12,8%	-40,4%	-7,4%	-12,4%	-15,6%
Q4 2016/Q4 2009	-2,9%	-21,4%	-14,0%	-36,3%	-7,6%	-10,2%	-15,1%
Q4 2017/Q4 2009	0,9%	-18,7%	-12,1%	-35,8%	-5,7%	-8,2%	-12,8%
Q1 2018/Q4 2009	1,8%	-18,3%	-11,8%	-34,9%	-4,9%	-7,9%	-12,5%
Q4 2011/2000	-5,2%	25,3%	16,7%	11,7%	23,3%	2,4%	27,7%
Q4 2012/2000	-6,0%	15,7%	10,1%	7,6%	21,0%	-2,0%	23,7%
Q4 2013/2000	-1,2%	11,7%	12,7%	11,6%	24,7%	1,6%	20,6%
Q4 2014/2000	-1,6%	8,7%	10,4%	-3,2%	22,0%	-2,6%	14,8%
Q4 2015/2000	-3,5%	4,3%	8,6%	-22,6%	18,8%	-3,7%	9,6%
Q4 2016/2000	-2,5%	3,9%	7,1%	-17,3%	18,6%	-1,3%	10,3%
Q4 2017/2000	1,3%	7,5%	9,4%	-16,6%	21,1%	0,9%	13,4%
Q1 2018/2000	2,2%	8,0%	9,8%	-15,5%	22,0%	1,2%	13,7%

Σημείωση: Θετικά ποσοστά αύξησης δείχνουν επιδείνωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας και αρνητικά ποσοστά αύξησης δείχνουν βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Price & Cost Competitiveness (3 May 2018).

Διάγραμμα 1.
Δείκτης κόστους εργασίας ανά ώρα απασχόλησης
(αμοιβές εργαζομένων + εργοδοτικές εισφορές + φόροι - επιδοτήσεις)

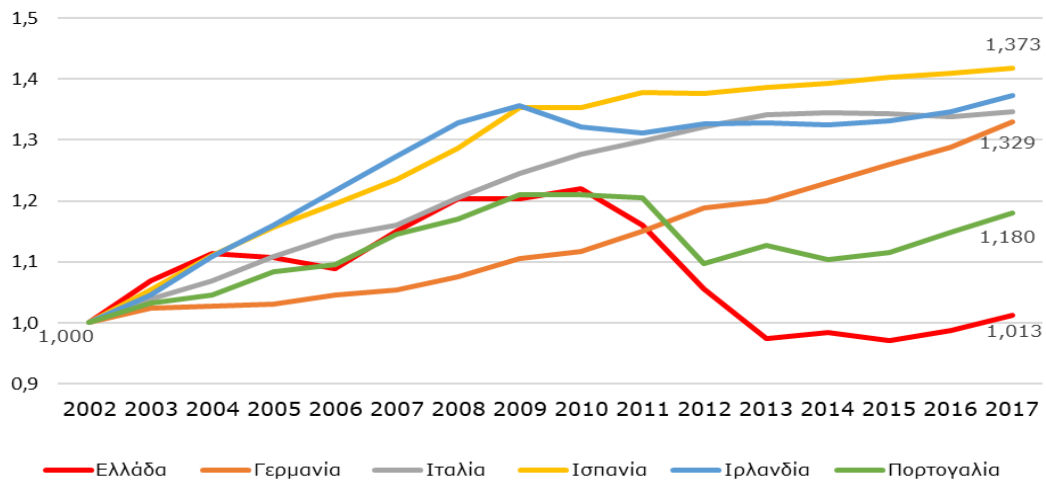

Η εύρυθμη λειτουργία της αγοράς εργασίας και η υψηλή ανταγωνιστικότητα της οικονομίας είναι **οι μόνοι παράγοντες που μπορεί να ενισχύσουν την ανάπτυξη και να οδηγήσουν σε περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης κατά 320.000 άτομα στην περίοδο 2019-2022** [5], με ανάλογη μείωση της ανεργίας που θα οδηγήσει σε αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης των εργαζομένων.

Πίνακας 3. Απασχόληση στο σύνολο της οικονομίας (σε εκατ.)											
	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
1ο 3μηνο	4,57	4,55	4,45	4,17	3,79	3,50	3,48	3,50	3,61	3,66	3,74
2ο 3μηνο	4,64	4,58	4,44	4,12	3,73	3,54	3,54	3,63	3,70	3,79	3,86
3ο 3μηνο	4,64	4,59	4,40	4,04	3,67	3,53	3,59	3,67	3,74	3,82	
4ο 3μηνο	4,60	4,51	4,28	3,89	3,60	3,48	3,54	3,64	3,65	3,74	
	4,61	**4,56**	**4,39**	**4,05**	**3,69**	**3,51**	**3,54**	**3,611**	**3,67**	**3,75**	
% Δ από το ίδιο 3μηνο του προηγούμενου έτους											
1ο 3μηνο	1,2	-0,5	-2,2	-6,3	-9,1	-7,4	-0,6	0,6	2,9	1,5	2,1
2ο 3μηνο	1,4	-1,1	-3,2	-7,0	-9,6	-5,2	0,1	2,4	2,1	2,4	1,8
3ο 3μηνο	1,0	-1,2	-4,1	-8,1	-9,2	-3,7	1,5	2,3	1,8	2,3	
4ο 3μηνο	0,5	-1,9	-5,1	-9,2	-7,5	-3,3	1,6	3,0	0,2	2,4	
	1,0	**-1,2**	**-3,6**	**-7,6**	**-8,9**	**-4,9**	**0,7**	**2,1**	**1,7**	**2,2**	
Αύξηση της απασχόλησης από το 2ο 3μηνο 2013 (σε χιλ.)							**4,1**	**90,5**	**167,6**	**256,4**	**325,4**
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 3μηνιαία στοιχεία											

Στον Πίνακα 4 φαίνεται η ποσοστιαία μεταβολή της απασχόλησης στην Ελλάδα (όπως υπολογίζεται από τους Εθνικούς Λογαριασμούς) και η αύξηση του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές του 2010. Αν από τον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ αφαιρεθεί η ρυθμός αύξησης της απασχόλησης σε κάθε χρονική περίοδο το αποτέλεσμα είναι ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ/Απασχολούμενο, δηλαδή μια μέτρηση του ρυθμού μεταβολής της παραγωγικότητας της εργασίας.

Πίνακας 4. Εξέλιξη του ΑΕΠ/απασχολούμενο, ULC και ανταγωνιστικότητα							
Περίοδος	% Δ Απασχόληση (1)	% Δ ΑΕΠ Σταθ. Τιμές 2010 (2)	%Δ ΑΕΠ/Απα-σχολούμενο (3)	% Δ Αμοιβές/Απα-σχολούμενο (4)	% Δ ULC (5)	% Δ ULC ΕΕ-19 (6)	% Δ REER - Relative ULC (7)
ΜΕΡΜ 1990-2007	**1,0**	**3,1**	**2,1**	9,0	6,9		
2008	1,3	-0,3	-1,6	3,7	5,3	3,9	1,4
2009	-0,6	-4,3	-3,8	3,1	6,9	4,6	2,3
2010	-2,6	-5,5	-3,0	-2,0	1,0	-0,7	1,7
2011	-6,9	-9,1	-2,4	-3,8	-1,4	0,6	-2,0
2012	-6,3	-7,3	-1,1	-3,0	-1,9	1,9	-3,8
2013	-2,6	-3,2	-0,6	-7,5	-6,9	1,1	-8,0
ΜΕΡΜ 2008-2013	**-3,8**	**-5,9**	**-2,2**	**-2,7**	**-0,5**	**1,5**	**-2,0**
2014	0,9	0,7	-0,2	-2,0	-1,8	0,7	-2,5
2015	0,7	-0,3	-1,0	-2,3	-1,4	0,4	-1,7
2016	0,5	-0,2	-0,7	-0,9	-0,1	0,8	-0,9
2017	2,1	1,4	-0,8	0,1	0,8	0,8	0,0
ΜΕΡΜ 2014-2017	**1,0**	**0,4**	**-0,7**	**-1,3**	**-0,6**	**0,6**	**-1,3**
2018*	1,7	2,4	0,7	0,8	0,1	1,4	-1,3
2019*	1,8	3,0	1,2	1,3	0,1	0,9	-0,8
2020*	1,9	3,1	1,2	1,7	0,5	1,2	-0,7
ΜΕΡΜ 2018-2020	**1,8**	**2,8**	**1,0**	**1,3**	**0,2**	**1,2**	**-0,9**
Πηγή: EC, Statistical Annex European Economy, Spring 2017. * εκτιμήσεις για την περίοδο 2018-2020							

[5] Εκτιμήσεις ΙΝΣΕΤΕ

Στη συνέχεια, στη στήλη (4) του Πίνακα 4 παρουσιάζεται η εξέλιξη των μισθολογικών αμοιβών ανά απασχολούμενο. Αν από αυτή τη στήλη (4) αφαιρεθεί το ΑΕΠ ανά απασχολούμενο (δηλαδή η παραγωγικότητα) λαμβάνεται ο ρυθμός μεταβολής του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (ULC) στη στήλη (5). Αφαιρώντας από το ρυθμό μεταβολής του εγχώριου ULC το ρυθμό μεταβολής του ULC των χωρών της Ζώνης του Ευρώ, δηλαδή της ΕΕ-19, λαμβάνεται η μεταβολή της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας έναντι του μέσου όρου των χωρών της Ζώνης του Ευρώ. Η ανταγωνιστικότητα της χώρας αυξάνει όταν το REERULC (στήλη 7) μειώνεται και επιδεινώνεται ήταν το REERULC αυξάνεται.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4, η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδος αυξανόταν με ΜΕΡΜ 2,0% στην περίοδο 2009-2013 (συνολικά κατά 9,8%), με ΜΕΡΜ 1,3% στην περίοδο 2014-2017 (συνολικά κατά 5,0%) και αναμένεται να βελτιωθεί περαιτέρω με ΜΕΡΜ 0,9% (συνολικά κατά 2,8%) στην περίοδο 2018-2020. Η βελτίωση στην περίοδο 2018-2020 θα στηριχθεί και στη σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας, ενώ στην περίοδο 2010-2017 στηρίχθηκε αποκλειστικά στη μείωση των μισθολογικών αμοιβών ανά απασχολούμενο.

4. Οι Αποδοχές και η Απασχόληση των Μισθωτών στην Ελληνική Οικονομία το 2017

Από την επεξεργασία των στοιχείων του συστήματος ΕΡΓΑΝΗ[6] προκύπτουν οι εξής κρίσιμες διαπιστώσεις για την κατάσταση και τις επιμέρους διαστάσεις της απασχόλησης και των αποδοχών των μισθωτών:

1. Ο Μέσος Μεικτός Σταθμισμένος Μισθός[7] (ΜΜΣΜ) για τους μισθωτούς με πλήρη απασχόληση ανέρχεται το 2017 σε 1.268 € - από 1.253 € το 2015 (+1,2%) - και η στατιστική διάμεσος ανέρχεται σε 1.116 €. Με βάση το δεδομένο αυτό, ο ισχύον κατώτατος μισθός αντιστοιχούσε το 2017 στο 46,2% του ΜΜΣΜ και στο 52,5% της στατιστικής διαμέσου.[8] (Παράρτημα)

2. Ο Μέσος Μεικτός Σταθμισμένος Μισθός για τους μισθωτούς μερικής απασχόλησης ανέρχεται το 2017 σε 382 € και για μισθωτούς εκ περιτροπής απασχόληση σε 408€. (Πίνακας Παραρτήματος)

[6] Απεστάλησαν από το Υπ. Εργασίας για την σύνταξη της παρούσας έκθεσης.

[7] Η στάθμιση έγινε με την αναλογία των μισθωτών πλήρους απασχόλησης στην συγκεκριμένη δραστηριότητα προς το σύνολο των μισθωτών πλήρους απασχόλησης στο σύνολο των δραστηριοτήτων. Ο μη σταθμισμένος μέσος μεικτός μισθός ανέρχεται το 2017 σε 1334 € από 1312 € το 2015 (+1,7%) .

[8] Σε περιπτώσεις που ισχύουν κλαδικές συλλογικές συμβάσεις οι κατώτατοι μισθοί είναι διαφορετικοί. Στην περίπτωση των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, ο κατώτατος μισθός το 2017 ήταν €768,84 και αντιστοιχούσε στο 73,4% του μέσου μικτού μισθού πλήρους απασχόλησης (1048 €) στον κλάδο των Καταλυμάτων το 2017. Η σχετική κλαδική σύμβαση είναι πλέον υποχρεωτική για όλες τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις και ο κατώτατος μισθός είναι 780,4 € ως το τέλος του 2018 και 792,8 € το 2019.

3. Το 67,7% του συνόλου των μισθωτών εργάζεται σε θέσεις πλήρους απασχόλησης ενώ το 28,4% σε θέσεις μερικής απασχόλησης και το 4% σε θέσεις εκ περιτροπής εργασίας, δηλ. το 32,4% σε θέσεις ευέλικτων μορφών εργασίας. (Πίνακας 5)

4. Είναι σαφής η ύπαρξη μια συστηματικής σχέσης ανάμεσα, αφενός, στο ύψος του κατώτατου μισθού σε σχέση με τον μέσο μισθό του κλάδου, και αφετέρου, στην έκταση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης εντός του κλάδου οικονομικής δραστηριότητας. Δηλαδή, στους κλάδους όπου ο μέσος μισθός πλήρους απασχόλησης είναι χαμηλός - άρα η αναλογία του κατώτατου είναι υψηλή - η έκταση των ευέλικτων μορφών εργασίας είναι μεγαλύτερη[9].

5. Ταυτόχρονα, όσο μεγαλύτερη είναι η σημασία των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων στην απασχόληση ενός κλάδου τόσο ευρύτερη είναι και η έκταση των ευέλικτων μορφών εργασίας [10].

6. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι υπάρχει μια στενή αλληλεξάρτηση μεταξύ του μεγέθους της επιχείρησης, του ύψους του μέσου μισθού και της έκτασης των ευέλικτων μορφών απασχόλησης.

7. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι δυο σημαντικότεροι κλάδοι σε όρους όγκου μισθωτής απασχόλησης, το Λιανικό εμπόριο με 251 χιλ. μισθωτούς (13% του συνόλου) και η Εστίαση με 212 χιλιάδες (11% του συνόλου), χαρακτηρίζονται ταυτόχρονα από (Πίνακας Παραρτήματος):

- πολύ υψηλά ποσοστά ευέλικτων μορφών εργασίας (το 80% των μισθωτών στην Εστίαση και το 42% στο Λιανικό Εμπόριο),
- υψηλή συγκέντρωση μικρών (0-10 απασχολούμενοι) και πολύ μικρών επιχειρήσεων (11-50 απ.), αφού σε τέτοιες επιχειρήσεις απασχολείται το 90% των μισθωτών στην Εστίαση και το 53% στο Λιανικό εμπόριο,
- χαμηλούς μέσους μισθούς πλήρους απασχόλησης (773 € στην Εστίαση και 969 € στο Λιανικό εμπόριο), και συνεπώς υψηλές αναλογίες του κατώτατου μισθού σε σχέση με το μέσο μισθό πλήρους απασχόλησης (76% στην Εστίαση και 60% στο Λιανικό εμπόριο),
- χαμηλότερα επίπεδα μισθών για τους μισθωτούς μερικής απασχόλησης (264 € στην Εστίαση), ενώ
- οι δυο αυτοί κλάδοι συγκεντρώνουν το 45% του συνόλου των μισθωτών της οικονομίας με ευέλικτες σχέσεις εργασίας αλλά μόλις το 14% των μισθωτών με πλήρη απασχόληση.)

8. Οι κλάδοι στους οποίους ο θεσπισμένος κατώτατος μισθός πλήρους απασχόλησης είναι ίσος η υψηλότερος από το 50% του κλαδικού μέσου μισθού

[9] Ο συντελεστής συσχέτισης ανάμεσα σε αυτά τα δυο μεγέθη είναι +63%.
[10] Ο συντελεστής συσχέτισης ανάμεσα σε αυτά τα δυο μεγέθη είναι +56%.

πλήρους απασχόλησης, συγκεντρώνουν το 58% του συνόλου των μισθωτών, αλλά το 74% του συνόλου των μισθωτών με ευέλικτες μορφές και το 50% των μισθωτών πλήρους απασχόλησης. (Πίνακας Παραρτήματος)

9. Το 12% των πλήρως απασχολουμένων μισθωτών αμείβεται με μεικτούς μισθούς ως 600€, το 39% με μισθούς 601 € - 1000€, το 27% 1001 € - 1500 € και το 22% με μισθούς άνω των 1500 €. Αντίθετα, το 88% των εργαζομένων με ευέλικτες μορφές αμείβεται με μισθούς ως 600 €. (Πίνακας 7)

10. Στις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις (0-50 απασχολούμενοι) απασχολείται το 56% (το 30% στις πολύ μικρές 0-10 απ.) του συνόλου των μισθωτών, το 46% των πλήρως απασχολουμένων (το 22% στις πολύ μικρές) και το 78% των μισθωτών με ευέλικτες μορφές (το 47% στις πολύ μικρές). Στις μεσαίες επιχειρήσεις (51-250 άτομα) τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 18%, 22% και 9%, και στις μεγάλες (πάνω από 250 απ.) είναι 26%, 32% και 13% (Πίνακας 5). Δηλαδή πάνω από τα ¾ του συνόλου των απασχολουμένων με ευέλικτες μορφές εργάζονται σε μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, και σχεδόν το 50% σε πολύ μικρές. Μεταξύ του συνόλου των μισθωτών στις πολύ μικρές επιχειρήσεις (0-10 απ.) το 51% (292.219) εργάζεται με ευέλικτες μορφές, ενώ στις μεγάλες (250+ απ.) το 84% (408.521) εργάζεται με πλήρη απασχόληση. (Πίνακας 7)

Πίνακας 5. Αριθμός εργαζομένων ανά μέγεθος επιχείρησης και ανά είδος εργασίας

	% Εργαζομένων ανά είδος εργασίας ως προς το σύνολο των εργαζομένων			**% Εργαζομένων ανά είδος εργασίας**		
Μέγεθος επιχείρησης	**Ευέλικτη**	**Πλήρης**	**Σύνολο**	**Ευέλικτη**	**Πλήρης**	**Σύνολο**
0-10 μισθωτοί	15%	15%	30%	47%	22%	30%
11-50 μισθωτοί	10%	16%	26%	30%	24%	26%
Σύνολο μισθωτών 0-50	**25%**	**31%**	**56%**	**78%**	**46%**	**56%**
51-250 μισθωτοί	**3%**	**15%**	**18%**	9%	22%	18%
250 + μισθωτοί	**4%**	**21%**	**26%**	13%	32%	26%
Σύνολο	**32%**	**68%**	**100%**	100%	100%	100%

Πηγή: Πληροφοριακό Σύστημα Εργάνη

11. Από το σύνολο των μισθωτών που αμείβονται με μισθούς ως 600 €, το 77% εργάζεται με ευέλικτες μορφές. Μεταξύ των πλήρως απασχολουμένων που αμείβονται με μισθούς ως 600 €, το 44% εργάζεται σε πολύ μικρές (0-10 απ.), το 27% σε μικρές (11-50 απ.) , το 14% σε μεσαίες (51-250 απ.) και το 14% σε μεγάλες (251+ απ.). (Πίνακας 6)

Πίνακας 6. Αριθμός εργαζομένων στη μισθολογική κλίμακα 0-600, ανά μέγεθος επιχείρησης και ανά είδος εργασίας

	Αριθμός εργαζομένων 0-600 ανά μέγεθος επιχείρησης			**% Εργαζομένων 0-600 ανά μέγεθος επιχείρησης**	
0-600 €	**Ευέλικτη**	**Πλήρης**	**Σύνολο**	**Ευέλικτη**	**Πλήρης**
0-10 μισθωτοί	269.879	70.821	340.700	50%	44%
11-50 μισθωτοί	167.386	42.555	209.941	31%	27%
51-250 μισθωτοί	44.252	22.727	66.979	8%	14%
250 + μισθωτοί	57.165	23.062	80.227	11%	14%
Σύνολο 0-600 €	538.682	159.165	697.847	100%	100%
Ποσοστό απασχόλησης ως προς το σύνολο της κατηγορίας 0-600	***77%***	***23%***	***100%***		
Πηγή: Πληροφοριακό Σύστημα Εργάνη					

12. Υπάρχει μια σαφής θετική σχέση ανάμεσα στο μέγεθος της επιχείρησης και την αναλογία των χαμηλόμισθων, δηλ. όσο μειώνεται το μέγεθος της επιχείρησης τόσο μειώνεται ο μέσος μισθός για όλα τα είδη απασχόλησης. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 7, στις πολύ μικρές επιχειρήσεις (0-10 απ.) το 25% των πλήρως απασχολουμένων αμείβεται με μισθούς ως 600 € και το 55% με μισθούς 601 €-1000 €. Στις μικρές (11-50 απ.) τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 14% και 47%, στις μεσαίες (51-250 απ.) 8% και 36% και στις μεγάλες (250+ απ.) 6% και 23%.

13. Μεταξύ 2015 και 2017 ο αριθμός των μισθωτών αυξήθηκε κατά 229.748 άτομα (+14%). Το 57% της αύξησης αυτής (130.291) αφορούσε εργασία πλήρους απασχόλησης, με το 82% σε κλιμάκια άνω των 600 €, όπου το 42% (54. 587) μεταξύ 600-1000 € , 29% (38.113) μεταξύ 1000-1500 € και 11% (14.021) άνω των 1500 €. Η υπόλοιπη αύξηση οφείλεται σε περίπου 100.000 (99.457) εργαζόμενους ευέλικτης απασχόλησης, που στη συντριπτική τους πλειονότητα αμείβονται με μισθούς ως 600 €. (Πίνακας 8)

14. Το 63% της αύξησης στο σύνολο των μισθωτών (145.702 άτομα) οφείλεται στις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις, από τους οποίους οι 107.210 αμείβονται με μισθούς ως 600 € κατά κύριο λόγο με ευέλικτες μορφές εργασίας. Το 37% της αύξησης των μισθωτών (84.046 άτομα) οφείλεται στις μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις, από τους οποίους το 80% (67.523) σε θέσεις πλήρους απασχόλησης, οι 2 στους 3 εκ των οποίων (44.134 άτομα ή το 65%) αμείβονται με μισθούς άνω τον 1000 €. (Πίνακας 9)

Πίνακας 7. Αριθμός εργαζομένων (2017) ανά μέγεθος επιχείρησης και ανά είδος εργασίας

Μέγεθος επιχείρησης	Ευέλικτη	Πλήρης	Σύνολο	Ευέλικτη	Πλήρης	Σύνολο
0-10 μισθωτοί	**292.219**	**286.334**	**578.553**	**100%**	**100%**	**100%**
0-600 €	269.879	70.821	340.700	92%	25%	59%
601-1000 €	19.688	157.261	176.949	7%	55%	31%
1001-1500 €	2.086	42.342	44.428	1%	15%	8%
> 1500 €	566	15.910	16.476	0%	6%	3%
11-50 μισθωτοί	**185.188**	**305.204**	**490.392**	**100%**	**100%**	**100%**
0-600 €	167.386	42.555	209.941	90%	14%	43%
601-1000 €	14.672	141.997	156.669	8%	47%	32%
1001-1500 €	2.393	77.455	79.848	1%	25%	16%
> 1500 €	737	43.197	43.934	0%	14%	9%
51-250 μισθωτοί	**57.507**	**287.787**	**345.294**	**100%**	**100%**	**100%**
0-600 €	44.252	22.727	66.979	77%	8%	19%
601-1000 €	9.739	104.109	113.848	17%	36%	33%
1001-1500 €	2.771	95.186	97.957	5%	33%	28%
> 1500 €	745	65.765	66.510	1%	23%	19%
250 + μισθωτοί	**80.720**	**408.521**	**489.241**	**100%**	**100%**	**100%**
0-600 €	57.165	23.062	80.227	71%	6%	16%
601-1000 €	20.457	95.953	116.410	25%	23%	24%
1001-1500 €	2.660	135.390	138.050	3%	33%	28%
> 1500 €	438	154.116	154.554	1%	38%	32%
Σύνολο	**615.634**	**1.287.846**	**1.903.480**	**100%**	**100%**	**100%**
0-600 €	538.682	159.165	697.847	88%	12%	37%
601-1000 €	64.556	499.320	563.876	10%	39%	30%
1001-1500 €	9.910	350.373	360.283	2%	27%	19%
> 1500 €	2.486	278.988	281.474	0%	22%	15%

Πηγή: Πληροφοριακό Σύστημα Εργάνη

Πίνακας 8. Μεταβολές εργαζομένων ανά μισθολογική κλίμακα και ανά είδος εργασίας 2015-2017

	Δ 2015-2017				%Δ 2015-2017			
Μισθολογήκη κλίμακα	**Εκ περιτροπής**	**Μερική**	**Πλήρης**	**Σύνολο**	**Εκ περιτροπής**	**Μερική**	**Πλήρης**	**Σύνολο**
0-500 €	7.114	80.526	-16.027	71.613	14%	24%	-65%	17%
501-550 €	-241	4.482	1.572	5.813	-8%	19%	10%	13%
550-600 €	578	4.280	37.755	42.613	28%	21%	40%	36%
Υποσύνολο 0-600 €	***7.451***	***89.288***	***23.300***	***120.039***	***13%***	***23%***	***17%***	***21%***
600-650 €	410	2.863	38.835	42.108	29%	24%	228%	137%
650-700 €	-415	-23	-29.923	-30.361	-18%	0%	-27%	-25%
700-750 €	319	563	17.036	17.918	29%	7%	29%	26%
750-800 €	42	329	4.374	4.745	4%	5%	7%	7%
801-1000 €	-273	-348	24.535	23.914	-8%	-2%	13%	11%
Υποσύνολο 601-1000 €	***83***	***3.384***	***54.857***	***58.324***	***1%***	***6%***	***12%***	***12%***
1001-1500 €	-7	20	38.113	38.126	0%	0%	12%	12%
> 1500 €	-456	-306	14.021	13.259	-39%	-15%	5%	5%
Σύνολο	***7.071***	***92.386***	***130.291***	***229.748***	***10%***	***21%***	***11%***	***14%***
Συνεισφορά του είδους απασχόλησης ως προς τη συνολική αύξηση της απασχόλησης	***3%***	***40%***	***57%***	***100%***				

Πηγή: Πληροφοριακό Σύστημα Εργάνη

Πίνακας 9. Μεταβολές εργαζομένων ανά μέγεθος επιχείρησης ανά μισθολογική κλίμακα και ανά είδος εργασίας 2015-2017			
	Ευέλικτη	**Πλήρης**	**Σύνολο**
0-50 μισθωτοί	**82.934**	**62.768**	**145.702**
Συνεισφορά μεγέθους επιχείρησης ανά είδος απασχόλησης	*57%*	*43%*	*100%*
0-600 €	82.353	24.857	107.210
601-1000 €	1.577	29.911	31.488
1001-1500 €	-657	6.091	5.434
> 1500 €	-339	1.909	1.570
50-250+ μισθωτοί	**16.523**	**67.523**	**84.046**
Συνεισφορά μεγέθους επιχείρησης ανά είδος απασχόλησης	*20%*	*80%*	*100%*
0-600 €	14.386	-1.557	12.829
601-1000 €	1.890	24.946	26.836
1001-1500 €	670	32.022	32.692
> 1500 €	-423	12.112	11.689
Σύνολο	99.457	130.291	229.748
0-600 €	96.739	23.300	120.039
601-1000 €	3.467	54.857	58.324
1001-1500 €	13	38.113	38.126
> 1500 €	-762	14.021	13.259
	0-50 μισθωτοί	***50-250+ μισθωτοί***	***Σύνολο***
Συνεισφορά μεγέθους επιχείρησης ανά είδος απασχόλησης	***63%***	***37%***	***100%***
Πηγή: Πληροφοριακό Σύστημα Εργάνη			

Όπως προαναφέρθηκε, ο ισχύον κατώτατος μισθός πλήρους απασχόλησης αντιστοιχούσε το 2017 στο 46,2% του αντίστοιχου Μέσου Σταθμισμένου Μεικτού Μισθού και στο 52,5% της στατιστικής διαμέσου. Τα επίπεδα αυτά εκτιμάται ότι βρίσκονται σε ασφαλή όρια - που θεωρείται το 50% του μέσου - όσον αφορά την επίπτωση του κατώτατου μισθού στην παραγωγικότητα της εργασίας στη χώρα, στην ανταγωνιστικότητα και στην ανάπτυξη της οικονομίας και κυρίως την αύξηση της απασχόλησης και την μείωση της ανεργίας που πρέπει να αποτελούν την απόλυτη προτεραιότητα της οικονομικής πολιτικής.

Ωστόσο, όπως φαίνεται από την παραπάνω ανάλυση, αφενός στους κλάδους όπου ο μέσος μισθός πλήρους απασχόλησης είναι χαμηλός - άρα η αναλογία του κατώτατου είναι υψηλή - η έκταση των ευέλικτων μορφών εργασίας είναι μεγαλύτερη. Αφετέρου, η έκταση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης αυξάνεται όσο μειώνεται το μέγεθος των επιχειρήσεων, και οι μικρές επιχειρήσεις είναι αυτές που κατά κύριο λόγο αύξησαν την απασχόληση σε ευέλικτες μορφές ενώ, όσο μεγαλώνει το μέγεθος της επιχείρησης, τόσο περισσότερο η αύξηση της απασχόλησης ήταν με πλήρη απασχόληση και υψηλότερους μισθούς.

Η διαμόρφωση αυτή της ελληνικής ιδιωτικής οικονομίας, όπου κυριαρχεί το πολύ μικρό και μικρό μέγεθος επιχείρησης, συνεπάγεται ότι υπέρμετρες

αυξήσεις στον κατώτατο μισθό μπορεί να οδηγήσουν σε αδυναμία επιμέρους κλάδων και επιχειρήσεων να ανταπεξέλθουν στην αύξηση του κόστους εργασίας, και να επιφέρουν είτε μείωση της απασχόλησης είτε - το πιθανότερο - μια εντονότερη μετατόπιση μισθωτών πλήρους απασχόλησης είτε προς ευέλικτες μορφές εργασίας, είτε σε υποδηλωμένη είτε και σε εντελώς αδήλωτη και ανασφάλιστη εργασία, μειώνοντας, παράλληλα, τις δυνατότητες διεύρυνσης του εργατικού τους δυναμικού και συρρίκνωσης της ανεργίας.

Με αυτό το δεδομένο, η εξέλιξη του κατώτατου μισθού θα πρέπει να προσδιορίζεται από τον ρυθμό αύξησης του μέσου μισθού - λαμβάνοντας υπόψη τις ενδεχόμενες επιπτώσεις στις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις και στους κλάδους με πολύ χαμηλούς μέσους μισθούς - ο οποίος με τη σειρά του προσδιορίζεται από το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ, αλλά και από την πίεση που ασκεί στους εργαζόμενους το μέγεθος της ανεργίας. Το υψηλό ποσοστό ανεργίας μπορεί να περιορίσει το ρυθμό αύξησης του μέσου μισθού σε χαμηλότερο ποσοστό από το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ. Ωστόσο, όσο μειώνεται το μέγεθος της ανεργίας, ο ρυθμός αύξησης των μισθών θα πλησιάσει τον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ και όταν η ανεργία μειωθεί κάτω από ένα επίπεδο (πχ. το 13%, όπως αναμένεται μετά το 2025[11]) είναι πολύ πιθανό ο ρυθμός αύξησης του μέσου μισθού να υπερβαίνει το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ.

Επομένως, στην τρέχουσα περίοδο θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι όποια πολιτική συμβάλλει στην επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και επομένως στον περιορισμό του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ και του ρυθμού μείωσης της ανεργίας, θα λειτουργήσει εις βάρος των εργαζομένων και των ανέργων. Μια αύξηση του κατώτατου μισθού σε υπέρμετρα επίπεδα, είναι εξαιρετικά πιθανό να επιφέρει είτε τη μείωση του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ και του ρυθμού μείωσης της ανεργίας, είτε και την περαιτέρω διόγκωση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης και πιθανότατα της αδήλωτης και ανασφάλιστης εργασίας, με αποδοχές πολύ χαμηλότερους από τον κατώτατο μισθό και με σημαντικές αρνητικές δημοσιονομικές επιπτώσεις αλλά και δημιουργία καταστάσεων αθέμιτου ανταγωνισμού.

Επιπλέον των ανωτέρω, το σημερινό υψηλό ακόμη επίπεδο της ανεργίας περιορίζει τη δυνατότητα αύξησης του κατώτατου μισθού διότι περιορίζει το ρυθμό αύξησης του μέσου μισθού. Παράλληλα, θα πρέπει να τονιστεί ότι η λήψη μέτρων που θα μπορούσαν ενδεχομένως να συμβάλουν είτε στην αύξηση της ανεργίας είτε και της ανασφάλιστης εργασίας στην τρέχουσα περίοδο - όπως μια υπέρμετρη αύξηση του κατώτατου μισθού - θα επιφέρουν, σε ένα περιβάλλον πολύ υψηλής ανεργίας, πολύ υψηλότερο κοινωνικό και οικονομικό κόστος.

[11] Εκτιμήσεις ΙΝΣΕΤΕ

Πίνακας 10: Εξέλιξη Δείκτη Μισθών στο σύνολο της οικονομίας, εκτός από τον Πρωτογενή Τομέα και τις Δραστηριότητες των Νοικοκυριών

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018*
1ο 3μηνο	104,1	99,7	112,3	105,4	95,0	83,0	79,8	79,2	79,9	80,7	84,6
2ο 3μηνο	112,7	112,9	112,6	110,4	101,0	90,9	89,0	85,3	88,8	89,3	92,4
3ο 3μηνο	123,9	117,5	113,8	107,6	95,2	89,2	94,6	95,7	96,9	95,7	97,9
4ο 3μηνο	115,4	124,9	119,4	112,9	108,8	96,6	98,1	98,0	97,3	100,0	101,1
	114,0	**113,8**	**114,5**	**109,1**	**100,0**	**89,9**	**90,4**	**89,6**	**90,7**	**91,4**	**94,0**
% Δ από το ίδιο τρίμηνο του προηγούμενου έτους											
1ο 3μηνο	4,4	-4,2	12,6	-6,1	-9,9	-12,6	-3,9	-0,8	0,9	1,0	4,9
2ο 3μηνο	4,5	0,2	-0,3	-2,0	-8,5	-10,0	-2,1	-4,2	4,1	0,6	3,5
3ο 3μηνο	4,7	-5,2	-3,1	-5,4	-11,5	-6,3	6,1	1,2	1,3	-1,2	2,3
4ο 3μηνο	4,8	8,2	-4,4	-5,4	-3,6	-11,2	1,6	-0,1	-0,7	2,7	1,1
	4,6	**-0,2**	**0,7**	**-4,8**	**-8,3**	**-10,1**	**0,5**	**-0,9**	**1,3**	**0,7**	**2,8**

**Εκτιμήσεις 3ο και 4ο τριμηνο 2018*

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΔΕΙΚΤΗΣ ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΚΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ: Β΄ τρίμηνο 2018, Εκτιμήσεις 3ο και 4ο τριμηνο 2018

Με αυτά τα δεδομένα, η αύξηση του κατώτατου μισθού θα είναι εποικοδομητική, βιώσιμη και σχετικά ανώδυνη για την οικονομία και την απασχόληση, αν δεν συνεπάγεται αρνητικές επιπτώσεις στην αποδοτική λειτουργία της αγοράς εργασίας, στην αύξηση της απασχόλησης και στην παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

Αυτό μπορεί να εξασφαλιστεί σε σημαντικό βαθμό αν προσδιοριστεί ένα συγκεκριμένο, συνεπές και κυρίως σταθερό πλαίσιο για τις μεταβολές του κατώτατου μισθού πλήρους απασχόλησης, που μπορεί να ορίζεται από τον συνυπολογισμό:

- **(i)** της αύξησης του μέσου σταθμισμένου μισθού πλήρους απασχόλησης στην οικονομία, υπό την έννοια ότι η αύξηση του μέσου μισθού αντανακλά σε γενικές γραμμές την μέση αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στις επιχειρήσεις,
- **(ii)** της αύξησης του δείκτη μισθών στο σύνολο της οικονομίας, όπως εκτιμάται από τον Δείκτη Μισθολογικού Κόστους της ΕΛΣΤΑΤ, και
- **(iii)** της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας έναντι του μέσου όρου των χωρών της Ζώνης του Ευρώ, όπως προσδιορίζεται από την εξέλιξη της Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας του Ευρώ για την Ελλάδα με βάση το Κόστος Εργασίας ανά Μονάδα Προϊόντος (REERULC), υπό την προϋπόθεση ότι:
- **(iv)** ο κατώτατος μισθός μεσοπρόθεσμα θα συγκλίνει σταδιακά στο 50% του μέσου σταθμισμένου μισθού πλήρους απασχόλησης, με απώτερο στόχο να μην αποκλίνει σημαντικά από το επίπεδο αυτό σε μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, δηλαδή να αυξάνεται όσο και ο μέσος σταθμισμένος μισθός.
- **(v)** Κατά τον προσδιορισμό και τον τρόπο επιβολής του Κατώτατου Μισθού πρέπει να θεσπιστούν πρόνοιες για τους κλάδους στους οποίους ο Μέσος Μισθός διαμορφώνεται σήμερα σε πολύ χαμηλά επίπεδα, καθώς και για τις επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν προβλήματα λόγω της μεγάλης κρίσης

στη χώρα, υπό την προϋπόθεση ότι η εισοδηματική πολιτική συμβάλει πράγματι στην έξοδο των επιχειρήσεων από την κρίση, ιδιαίτερα αν από τα επιχειρηματικά τους προγράμματα προκύπτει ότι έχουν τη δυνατότητα να επανέλθουν σε ανταγωνιστική δραστηριότητα.

5. Το Ζήτημα του Μη Μισθολογικού Κόστους Εργασίας

Σύμφωνα με τις σχετικές ρυθμίσεις, εάν στον ισχύοντα κατώτατο μικτό μισθό πλήρους απασχόλησης (586,08 €) προστεθούν και οι συνολικές εργοδοτικές εισφορές (146,87€, 25,06% επί του μικτού), τότε το συνολικό κόστος εργασίας για την επιχείρηση ανέρχεται στα 732,95€, ενώ ο καθαρός μισθός ανέρχεται σε 492,31€ αφού αφαιρεθούν οι εισφορές εργαζομένου 93,77€ (16% επί του μικτού). Αυτό συνεπάγεται ότι οι καθαρές αποδοχές αποτελούν το 67,2% του συνολικού κόστους εργασίας, οι εισφορές εργαζομένου το 12,8% και οι εισφορές εργοδότη το 20%, ενώ το μη μισθολογικό κόστος ανέρχεται στο 32,8% του συνολικού κόστους εργασίας.

Με βάση αυτή την πραγματικότητα, υπάρχουν προτάσεις σύμφωνα με τις οποίες αυτό το μη μισθολογικό κόστος 32,8% του κατώτατου μισθού, θα μπορούσε να μειωθεί ουσιαστικά με κάποια ρύθμιση μείωσης των εισφορών, είτε για να γίνει δυνατή η αύξηση του διαθέσιμου / καθαρού κατώτατου μισθού χωρίς να αυξηθεί το συνολικό κόστος για την επιχείρηση είτε για να μειωθεί το κόστος εργασίας για την επιχείρηση χωρίς να μειωθεί ο καθαρός μισθός του εργαζόμενου που αμείβεται με τον κατώτατο μισθό[12]. Σχετικά με το σημαντικό αυτό θέμα σημειώνονται τα ακόλουθα:

Παρά την εκ βάθρων μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος της χώρας και του συστήματος υγειονομικής περίθαλψης, η δαπάνη για συντάξεις το 2017 αντιστοιχούσε στο 17% του ΑΕΠ, πολύ υψηλότερα από τον μέσο ευρωπαϊκό όρο, επίπεδο που απαιτεί σημαντικές επιχορηγήσεις από τον κρατικό προϋπολογισμό. Στο πλαίσιο αυτό, μια <u>άμεση και σημαντική</u> μείωση των ασφαλιστικών εισφορών δεν φαίνεται να είναι βιώσιμη, ιδιαίτερα αν δεν εφαρμοστεί το μέτρο της περικοπής της προσωπικής διαφοράς από τις παλαιές συντάξεις από 1.1.2019.

Ωστόσο, μια <u>προγραμματισμένη και σταδιακή</u> μείωση των ασφαλιστικών εισφορών μπορεί να καταστεί δυνατή, ιδιαίτερα αφού το 2022 η δαπάνη για συντάξεις της χώρας προβλέπεται ότι θα έχει μειωθεί σε δημοσιονομικά βιώσιμο επίπεδο κάτω του 13,5% του ΑΕΠ[13], δηλαδή με σημαντικά χαμηλότερες ανάγκες κρατικής επιχορήγησης των ασφαλιστικών ταμείων. Ο προγραμματισμός και η ταχύτητα της μείωσης αυτής θα πρέπει να στηρίζεται στην συνολική δημοσιονομική εικόνα του ασφαλιστικού συστήματος, δεδομένης της μεγάλης ευαισθησίας της αξιοπιστίας της οικονομικής

[12] Είναι ευνόητο ότι τα παραπάνω ισχύουν μόνο στο πλαίσιο της ισχύουσας κλίμακας φορολόγησης μισθωτών. Η νομοθετημένη μείωση του αφορολόγητου από το 2020 επιδρά με πολύ σημαντικό τρόπο στους υπολογισμούς αυτούς και μειώνει το διαθέσιμο / καθαρό μισθό σε κάθε περίπτωση.
[13] Εκτιμήσεις ΙΝΣΕΤΕ

πολιτικής και του κόστους δανεισμού της χώρας σε κάθε υπόνοια επιδείνωσης της μεσο-μακροπρόθεσμης δημοσιονομικής θέσης της χώρας. Εντός του πλαισίου αυτού, ωστόσο, μπορούν να προβλεφθούν μεγαλύτερες και ταχύτερες μειώσεις - με συγκεκριμένη διάρκεια και όρους - σε ομάδες εργαζομένων που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα ένταξης στην αγορά εργασίας, όπως είναι οι νέοι και οι μακροχρόνια άνεργοι.

Συμπερασματικά, παρά το ότι η μείωση των δαπανών για συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ στα επόμενα έτη φαίνεται, υπό όρους, να επιτυγχάνεται, και παρά το ότι σήμερα δεν υπάρχουν ενδείξεις μη βιώσιμης αύξησης των κρατικών δαπανών για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, μια σταδιακή μείωση του μη μισθολογικού κόστους είναι απόλυτα εφικτή αν συμβαδίζει με την σταδιακή αναβάθμιση του - χαμηλού ακόμη σήμερα- επιπέδου αξιοπιστίας της οικονομικής πολιτικής της χώρας, ιδιαίτερα μετά την αναμενόμενη σημαντική μείωση των δαπανών για συντάξεις της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστού του ΑΕΠ την επόμενη πενταετία.

6. Οι Μισθολογικές Αποδοχές και η Εργασιακή Εμπειρία των Μισθωτών

Με βάση το ν. 4093/2012, μέχρι την έξοδο της Ελλάδος από τα Μνημόνια για τους υπάλληλους κάτω των 25 ετών ο κατώτατος μισθός οριζόταν στα 510,95 € με κύριο στόχο την μείωση της εξαιρετικά υψηλής ανεργίας των νέων το 2012 και στα επόμενα έτη που ανερχόταν σε επίπεδα άνω του 50%. Ο μισθός αυτός προσδιορίστηκε σε συνδυασμό με την κατάργηση και άλλων σημαντικών ανελαστικοτήτων της αγοράς εργασίας, που αποτελούσαν έως το 2012 πραγματικό εμπόδιο στην είσοδο των νέων εργαζομένων στην αγορά εργασίας, στερώντας τους τη δυνατότητα να αποκτήσουν την αναγκαία εμπειρία και τις αναγκαίες γνώσεις που προκύπτουν από την εργασία, για να ξεκινήσουν και στη συνέχεια να χτίσουν αποτελεσματικότερα την καριέρα τους και να απαιτήσουν σημαντική αύξηση των μισθών τους στη συνέχεια με βάση την αυξημένη παραγωγικότητά τους.

Μετά τη λήψη των ανωτέρω μέτρων, το ποσοστό ανεργίας των νέων 15-24 ετών εξακολουθεί να παραμένει υψηλό (στο 38,8% στο 2ο τρίμηνο 2018) αλλά έχει μειωθεί σημαντικά από το 59,2% του αντίστοιχου εργατικού δυναμικού στο 2ο τρίμηνο του 2013. Η απασχόληση των νέων 15-24 ετών στη χώρα έχει αυξηθεί στο διάστημα αυτό κατά 17,9%, πράγμα που αποτελεί μια σημαντική εξέλιξη αν ληφθεί υπόψη η θέση των νέων στην ελληνική οικογένεια έως σήμερα.

Σύμφωνα με τα δεδομένα από το σύστημα ΕΡΓΑΝΗ, οι μισθωτοί ως 24 ετών αποτελούν το 8% του συνόλου, αλλά το 5% των μισθωτών με πλήρη απασχόληση, το

14% των μισθωτών με μερική απασχόληση και το 21% με εκ περιτροπής απασχόληση. (Πίνακας 11)

Πίνακας 11. % Εργαζομένων ανά ηλικιακή ομάδα και είδος απασχόλησης

	Εκ περιτροπής	Μερική	Πλήρης	% Επί του συνόλου των εργαζομένων
<24	21%	14%	5%	8%
25-44	56%	60%	60%	60%
44 +	23%	26%	35%	32%
Σύνολο	100%	100%	100%	100%
εκ των οποίων σε επιχειρήσεις 0-50				
<24	*11%*	*57%*	*32%*	

Πηγή: Πληροφοριακό Σύστημα Εργάνη

Μεταξύ των μισθωτών αυτής της ηλικιακής ομάδας, μόλις το 39% είναι πλήρους απασχόλησης, το 50% μερικής και το 11% εκ περιτροπής.(Πίνακας 12) Οι 3 στους 4 (74%) εργάζονται σε μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις 0-50 απ. και μεταξύ αυτών το 68% απασχολείται με ευέλικτες μορφές εργασίας (57% με μερική και 11% με εκ περιτροπής απασχόληση).

Πίνακας 12. % Εργαζομένων ανά είδος απασχόλησης και ηλικιακή ομάδα

	<24	25-44	44 +
Εκ περιτροπής	11%	4%	3%
Μερική	50%	28%	23%
Πλήρης	39%	68%	74%
Σύνολο	100%	100%	100%

Πηγή: Πληροφοριακό Σύστημα Εργάνη

Τα δεδομένα αυτά ενδέχεται να υποδεικνύουν ότι η αγορά εργασίας αντιμετωπίζει τους νέους μισθωτούς ως εργαζόμενους με χαμηλότερη δυνητική παραγωγικότητα λόγω της έλλειψης εργασιακής εμπειρίας ανεξάρτητα από το τυπικό επίπεδο εκπαίδευσης, γνώσεων και τυπικών προσόντων.

Η άμεση κατάργηση σε συνδυασμό με μια υπέρμετρη αύξηση του λεγόμενου «υποκατώτατου» μισθού μπορεί να επιφέρει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στις πιθανότητες απασχόλησης των νέων ανέργων αλλά και στους ήδη απασχολούμενους, δεδομένου ότι μια ευθυγράμμισή του, για παράδειγμα, με τον ισχύοντα κατώτατο μισθό συνεπάγεται μια άμεση αύξηση του κόστους εργασίας κατά 15%. Με βάση τα χαρακτηριστικά της απασχόλησης των νέων - με αναλογικά πολύ μεγαλύτερη εκπροσώπηση στις μικρές επιχειρήσεις και στις ευέλικτες μορφές εργασίας σε σχέση με τις μεγαλύτερες ηλικίες - υπέρμετρες και άμεσες αυξήσεις στους υποχρεωτικούς κατώτατους μισθούς των νέων εργαζομένων είναι εξαιρετικά πιθανό να επιφέρουν είτε μείωση της απασχόλησης είτε - το πιθανότερο - μετατόπιση προς ευέλικτες μορφές, υποδηλωμένη ή εντελώς αδήλωτη και ανασφάλιστη εργασία, και μπορεί να αποτελέσει, πιθανότατα, μια εξαιρετικά αρνητική εξέλιξη σε αντίθετη κατεύθυνση με την άμεση και επιτακτική προτεραιότητα που πρέπει να είναι η αύξηση της απασχόλησης και η μείωση της ανεργίας των νέων.

Το θέμα της έλλειψης εργασιακής εμπειρίας επιδρά όχι μόνο στην διαθεσιμότητα ευκαιριών απασχόλησης στους νέους, αλλά και σε άλλες ομάδες με ιδιαίτερα προβλήματα ένταξης στην αγορά εργασίας. Το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι μακροχρόνια άνεργοι, όπου η έλλειψη εργασίας για μεγάλο χρονικό διάστημα, πολλές φορές θεωρείται από την αγορά εργασίας ότι επιδρά σημαντικά στην απαξίωση των εργασιακών δεξιοτήτων, με αποτέλεσμα την χαμηλότερη παραγωγικότητα της εργασίας. Από τη σκοπιά αυτή, ισοδυναμεί στην πράξη με το πρόβλημα της έλλειψης εργασιακής εμπειρίας των νέων.

Στο βαθμό που καταργηθεί ο «υποκατώτατος» μισθός για τους νέους, μια προσέγγιση που θα μπορούσε να αντισταθμίσει τις ενδεχόμενες - αλλά πολύ πιθανές - αρνητικές επιπτώσεις στην απασχόλησή τους και ταυτόχρονα να ενισχύσει τις ευκαιρίες εργασιακής ένταξης για τους μακροχρόνιας ανέργους ανεξάρτητα από την ηλικία τους, θα ήταν η θέσπιση ενός χαμηλότερου κόστους εργασίας - είτε με χαμηλότερο κατώτατο μισθό είτε και με σημαντικά μειωμένο μη μισθολογικό κόστος - για νεοεισερχόμενους μισθωτούς στην αγορά εργασίας - για παράδειγμα, με λιγότερα από δυο χρόνια εργασιακής εμπειρίας τα τελευταία 5 ή 10 χρόνια - μέχρι να συμπληρώσουν δυο χρόνια εργασιακής εμπειρίας.

7. Μισθοί και Ανταγωνιστικότητα: Η Πραγματική Αιτιώδης Σχέση

Σε αντίθεση με τα ανωτέρω, από πολλές πλευρές προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι στην πραγματικότητα οι μισθοί δεν επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας. Ως απόδειξη, προβάλλεται η πολύ σωστή παρατήρηση ότι οι μισθοί πχ. στη Γερμανία είναι πολύ υψηλότεροι από την Ελλάδα και ότι παρόλα αυτά η διεθνής ανταγωνιστικότητα της Γερμανίας είναι υψηλότερη από αυτή της Ελλάδος.

Ο ισχυρισμός αυτός απλώς αντιστρέφει το σωστό επιχείρημα σύμφωνα με το οποίο **οι μισθοί είναι υψηλοί σε χώρες που επιδιώκουν πάντοτε να διατηρούν την ανταγωνιστικότητά τους σε υψηλά επίπεδα.** Όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, η ανταγωνιστικότητα της Γερμανίας το 2009 ήταν στα ίδια υψηλά επίπεδα με το 2000, ενώ στην ίδια περίοδο η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδος είχε διαβρωθεί κατά 32,2%, της Ιταλίας κατά 28,3% και της Ισπανίας κατά 24,5%. Το 2018 η ανατίμηση της Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας του Ευρώ με βάση το Κόστος Εργασίας ανά Μονάδα Προϊόντος (REERULC) της Γερμανίας ήταν η χαμηλότερη (2,2%) λόγω αποκλειστικά της ανατίμησης του Ευρώ. **Αυτή η υψηλή ανταγωνιστικότητα της Γερμανίας αποδεικνύεται και από τα τεράστια και συνεχώς αυξανόμενα πλεονάσματα που διατηρεί στο Εξωτερικό Ισοζύγιο Αγαθών και Υπηρεσιών της.** Αυτό, ωστόσο, συμβαίνει διότι στη Γερμανία οι μισθοί προσδιορίζονται κατά κύριο λόγο από την παραγωγικότητα και την συνολική αξία της διεθνώς ανταγωνιστικής παραγωγής της χώρας αυτής, με την αξία αυτής της παραγωγής να διαμορφώνεται ενδεχομένως και σε σημαντικά υψηλότερα - από ότι πρέπει ή από ότι θα ήταν δίκαιο - επίπεδα, λόγω της ήδη κατακτημένης υψηλής αξιοπιστίας αυτών των προϊόντων στην εγχώρια και τη διεθνή αγορά. Αντίστοιχα στην Ελλάδα, οι μισθοί διαμορφώνονται αναπόφευκτα από την παραγωγικότητα και την συνολική αξία της δικής της διεθνώς ανταγωνιστικής παραγωγής, με την αξία αυτής της παραγωγής να διαμορφώνεται ενδεχομένως και σε σημαντικά χαμηλότερα - από ότι πρέπει ή από ότι θα ήταν δίκαιο - επίπεδα, λόγω της σχετικά χαμηλής μέχρι σήμερα αξιοπιστίας, προβολής, ή αποδοχής αυτών των προϊόντων στην εγχώρια και τις ξένες αγορές.

Με βάση τα ανωτέρω, όταν ο μέσος Γερμανός εργαζόμενος έχει Μέσο Μισθό πχ. 2.800 € αυτό σημαίνει ότι παράγει σε ένα μήνα προϊόντα τα οποία πωλούνται στην εγχώρια και τις ξένες αγορές σε πολύ μεγαλύτερες αξίες (π.χ. έναντι 5.000 € -7,000 €) αφήνοντας και σημαντικό περιθώριο κέρδους στις επιχειρήσεις. Από την άλλη πλευρά, όταν ο μέσος Έλληνας εργαζόμενος παράγει σε ένα μήνα προϊόντα που πωλούνται στην εγχώρια και στις ξένες αγορές, π.χ. έναντι 2.400 €, είναι φυσικό ο Μέσος Μισθός του να μην υπερβαίνει πχ. τα €1.200 για να είναι δυνατή και η κερδοφόρα λειτουργία των εγχώριων επιχειρήσεων [14].

[14]Η αξία του προϊόντος που παράγει ο μέσος εργαζόμενος σε κάθε χώρα μεγιστοποιείται όταν η χώρα επικεντρώνεται στην παραγωγή προϊόντων στα οποία κατέχει συγκριτικά πλεονεκτήματα. Αν για

Τα κέρδη των επιχειρήσεων χρησιμοποιούνται σε μεγάλο βαθμό για επενδύσεις που αποτελούν τον βασικό μηχανισμό για την ενίσχυση του παραγωγικού και τεχνολογικού δυναμικού των επιχειρήσεων και των χωρών, που με τη σειρά του αποτελεί το βασικό μηχανισμό για αύξηση της αξίας της παραγωγής που παράγεται από τον μέσο εργαζόμενο και επομένως για την ανταγωνιστική αύξηση του μισθού των εργαζομένων.

Σε χώρες όπως η Ελλάδα, ιδιαίτερα στη σημερινή συγκυρία, το περιθώριο που μένει στην επιχείρηση μετά την αφαίρεση των μισθολογικών αμοιβών θα πρέπει να είναι μεγαλύτερο για να επιτρέπει την ανάληψη πιο εκτεταμένων επενδυτικών προγραμμάτων για την αναγκαία ενίσχυση του παραγωγικού και του τεχνολογικού δυναμικού της επιχείρησης και της χώρας γενικότερα. Αν αντί αυτού οι μισθοί στην Ελλάδα αυξάνονται περισσότερο από ότι επιτρέπει η ανάγκη για διατήρηση και ενίσχυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας - π.χ. με το πρόσχημα της άμεσης και αυθαίρετης προσέγγισης των μισθών στην Ελλάδα στο επίπεδο των μισθών στη Γερμανία ή την Ιρλανδία, χωρίς την ανάλογη αύξηση της αξίας της παραγωγής - τότε το περιθώριο κέρδους των επιχειρήσεων στην Ελλάδα θα μειωθεί με αρνητικές επιπτώσεις στις επενδύσεις, στην ανάπτυξη και την απασχόληση.

8. Κατώτατος Μισθός και Εγχώρια Ζήτηση

Υποστηρίζεται από ορισμένες πλευρές ότι η αύξηση του κατώτατου μισθού δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται αρνητικά, λόγω π.χ. του κινδύνου να συμβάλει στη μείωση της απασχόλησης και στην αύξηση - αντί για την απολύτως αναγκαία μείωση - της ανεργίας, καθώς μια τέτοια αύξηση *«θα ενισχύσει την κατανάλωση, θα αυξήσει τον τζίρο των επιχειρήσεων και θα επιταχύνει την ανάπτυξη και την αύξηση της απασχόλησης, η οποία είναι και το ζητούμενο σήμερα»*. Επομένως, σύμφωνα με αυτή την άποψη, η λύση στο μεγάλο πρόβλημα της ανεργίας που αντιμετωπίζει σήμερα η Ελλάδα είναι η αύξηση του κατώτατου μισθού και γενικότερα των καθαρών μισθών των εργαζομένων.

Η άποψη αυτή ελέγχεται, προφανώς, από το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι μια μικρή χώρα πλήρες μέλος της Ζώνης του Ευρώ. Αυτό συνεπάγεται ότι η ζήτηση για τα εγχωρίως παραγόμενα προϊόντα στην οικονομία της δεν προσδιορίζεται από τις δικές της μακροοικονομικές πολιτικές, αλλά από την διεθνή ανταγωνιστικότητα αυτών των προϊόντων. Η ανταγωνιστικότητα των εγχωρίως παραγομένων προϊόντων και της παραγωγής στην εγχώρια οικονομία, προσδιορίζει το ύψος των εισοδημάτων (μισθών και κερδών) που αποκτώνται στην εγχώρια οικονομία, το ύψος της εγχώριας κατανάλωσης και αποταμίευσης, το ύψος των παραγωγικών επενδύσεων, την πορεία

παράδειγμα η Ελλάδα εγκατέλειπε τον τουρισμό για να φτιάξει αυτοκίνητα (π.χ. για να φτάσει άμεσα την αξία του προϊόντος ανά εργαζόμενο που επιτυγχάνει η Γερμανία) τότε η αξία του προϊόντος ανά εργαζόμενο στην Ελλάδα θα καταποντιζόταν σε πολύ πιο χαμηλά επίπεδα από τα 2.400 € που προαναφέρθηκε.

των εξαγωγών και των εισαγωγών και τελικά την ανάπτυξη της οικονομίας, την αύξηση της απασχόλησης και των εισοδημάτων και (ξανά) το ύψος της εγχώριας ζήτησης για κατανάλωση και επενδύσεις, αλλά και την κατανομή της μεταξύ των εγχωρίως παραγόμενων προϊόντων και των εισαγωγών.

Εν ολίγοις, το ύψος της εγχώριας ζήτησης προσδιορίζεται από την αξία της εγχώριας ανταγωνιστικής παραγωγής. Η εγχώρια ζήτηση δεν μπορεί να αυξηθεί παρά μόνο από την αύξηση των εισοδημάτων που αποκτώνται για την παραγωγή ανταγωνιστικών προϊόντων με ικανοποιητικές συνθήκες ζήτησης στην εγχώρια και τις ξένες αγορές.

Η αύξηση των κατώτατων και των μέσων μισθών πέραν του ορίου που προσδιορίζεται από το ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας στην εγχώρια οικονομία, συνεπάγεται την επιδείνωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των εγχωρίως παραγόμενων προϊόντων, τον ανάλογο εκτοπισμό τους από τις αγορές εξαγωγής τους και από την εγχώρια αγορά, τη μείωση των εξαγωγών και τη αύξηση των εισαγωγών και κατά συνέπεια τη μείωση του ΑΕΠ, των εγχώριων εισοδημάτων και της εγχώριας ζήτησης, και, επίσης, την επιδείνωση της κατανομής αυτής της ζήτησης υπέρ των πιο ανταγωνιστικών εισαγόμενων προϊόντων αντί των μη ανταγωνιστικών εγχωρίως παραγόμενων προϊόντων.

Είναι χρήσιμο να σημειωθεί ότι κατά την προηγούμενη δεκαετία του 2000, οι αυξήσεις του κατώτατου μισθού συνεπάγονταν ή ακολουθούσαν τις αυξήσεις του μέσου μισθού. Η διαδικασία αυτή συνεχιζόταν και διόγκωνε ανάλογα την εγχώρια ζήτηση για εισαγωγές και για μη διεθνώς εμπορεύσιμα εγχωρίως παραγόμενα προϊόντα, σε ολόκληρη τη δεκαετία, με αποτέλεσμα την εκτόξευση του εξωτερικού ελλείμματος της χώρας σε πρωτοφανή και απολύτως μη βιώσιμα επίπεδα[15]. Αυτό, ωστόσο, στηρίχθηκε εξολοκλήρου στην τεράστια αύξηση του δανεισμού του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα από το εξωτερικό και την αύξηση της πιστωτικής επέκτασης των τραπεζών προς τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις με ρυθμούς άνω του 20% ετησίως**.**

Η αύξηση επομένως της εγχώριας ζήτησης κατά την προηγούμενη δεκαετία, δεν ήταν αποτέλεσμα της αύξησης των μισθών αλλά αποτέλεσμα της τεράστιας μη βιώσιμης αύξησης της εγχώριας πιστωτικής επέκτασης και του δανεισμού της χώρας από το εξωτερικό με αποτέλεσμα την τεράστια εκτροπή του δημοσιονομικού και ταυτόχρονα του εξωτερικού ελλείμματος της οικονομίας και την ουσιαστική χρεωκοπία της χώρας με τα γνωστά αποτελέσματα. Είναι σημαντικό, επίσης, να ενθυμούμαστε, ότι η επέκταση της εγχώριας ζήτησης τη

[15] Το 2007 οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών υπερέβαιναν τις αντίστοιχες εξαγωγές κατά 13 μονάδες του ΑΕΠ ή 32,6 δις. €, (σταθερές τιμές 2010), το 2009 κατά 10,2 μονάδες και το 2017 η διαφορά αυτή συρρικνώθηκε στις 2,7 μονάδες του ΑΕΠ. Η κάλυψη κατά 19,5 δις. € μεταξύ 2009 και 2017, οφείλεται στη μείωση των εισαγωγών κατά 7 δις. και πολύ περισσότερο στην εντυπωσιακή αύξηση των εξαγωγών κατά 16 δις.€ που υπερκάλυψαν τα 3,5 δις.€ απώλειας ναυτιλιακού συναλλάγματος λόγω των capital controls.

διετία 2008-9 που προκλήθηκε από τον ανεξέλεγκτο δανεισμό του δημοσίου, όχι μόνο δεν συνοδεύτηκε από θετικούς ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ αλλά από την έναρξη της οικονομικής ύφεσης.

Σήμερα, η πιστωτική επέκταση από τις τράπεζες συνεχίζει να είναι αρνητική, ενώ ο δανεισμός του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα από το εξωτερικό θα είναι διαθέσιμος μόνο στο βαθμό που θα επιτρέπουν οι εκτιμήσεις των διεθνών δανειστών για τη δυνατότητα της Ελλάδος να εκπληρώνει τις διεθνείς δανειακές της υποχρεώσεις και να εξοφλεί τα χρέη της. Σε μια τέτοια κατάσταση μια τυχόν αύξηση του κατώτατου μισθού πέραν της ενδογενώς προσδιορισμένης αύξησης της παραγωγικότητας και του μέσου μισθού, θα συνεπάγεται αναπόφευκτα, αφενός, την περαιτέρω διόγκωση της - χαμηλού κόστους - ανασφάλιστης εργασίας και, αφετέρου, την νέα έξοδο των μη ανταγωνιστικών επιχειρήσεων είτε από την αγορά είτε από τη χώρα, με ανάλογη μείωση της απασχόλησης και αύξησης της ανεργίας. Επιπλέον δε των ανωτέρω, στην τρέχουσα περίοδο θα συνεπάγεται και την εξαιρετικά επώδυνη αύξηση των επιτοκίων δανεισμού του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα της χώρας, με όλες τις αρνητικές επιπτώσεις που θα επιφέρει μια τέτοια εξέλιξη στις επενδύσεις, την ανάπτυξη, την απασχόληση και την εγχώρια ζήτηση.

9. Ανακεφαλαίωση και Συμπεράσματα

1. Ο πρωταρχικός στόχος της χώρας στην παρούσα συγκυρία απαιτείται να είναι η σημαντική μείωση της ανεργίας τα επόμενα χρόνια με κύριο μέσο την διατήρηση και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της παραγωγικότητας της εργασίας. Η επίτευξη του στόχου αυτού εξαρτάται από την εδραίωση της αναπτυξιακής δυναμικής της οικονομίας, η οποία με τη σειρά της εξαρτάται σε εξαιρετικά σημαντικό βαθμό από την αξιοπιστία της οικονομικής πολιτικής.

2. Το θεσμικό πλαίσιο που περιόριζε την ευελιξία προσαρμογής της αγοράς εργασίας στις ραγδαίες εξελίξεις κατάρρευσης που καταγράφονταν στην οικονομία την περίοδο 2010-12, συμπεριλαμβανομένου του ύψους του κατώτατου μισθού, της θεσμικής δυσκαμψίας των μέσων μισθών και ημερομισθίων, του κόστους προσλήψεων και απολύσεων, την αβεβαιότητα και τη δυσκολία πρόσβασης σε χρηματοδότηση, την αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης και τη μείωση της ζήτησης, οδήγησε στην προσαρμογή της της αγοράς εργασίας μέσω της ταχείας μείωσης της απασχόλησης και της εκρηκτικής αύξησης της ανεργίας αλλά και στη διόγκωση της ανασφάλιστης απασχόλησης και της παράλληλης οικονομίας και στην έξοδο των επιχειρήσεων από την αγορά, με εξαιρετικά αρνητικές επιπτώσεις στα οικονομικά των ασφαλιστικών ταμείων και στην προσπάθεια δημοσιονομικής προσαρμογής.

3. Η μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα, ιδιαίτερα το 2012, μείωσε το υπέρμετρο κόστος των προσλήψεων και απολύσεων εργαζομένων από τις επιχειρήσεις, συνέβαλε στην αποτελεσματική διαχείριση του εργατικού δυναμικού των ελληνικών επιχειρήσεων, με σημαντική μείωση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και μετατόπισε την προσαρμογή της αγοράς εργασίας από την απασχόληση στους μισθούς. Η δημιουργία θέσεων εργασίας άρχισε σταδιακά να ανακάμπτει, με ρυθμούς υψηλότερους σε σχέση με το ΑΕΠ, κυρίως με την υιοθέτηση χαμηλότερων αποδοχών και την επέκταση της μερικής απασχόλησης στις μικρότερες επιχειρήσεις. Τα μέτρα που οδήγησαν στην αποκατάσταση ενός σημαντικού βαθμού ευελιξίας στην ελληνική αγορά εργασίας, αποτέλεσαν τα πιο σημαντικά μέτρα που σταμάτησαν την ανεξέλεγκτη πτώση της οικονομίας από το 2013 και οδήγησαν στην ανάκαμψη και στη σημαντική αύξηση της απασχόλησης από το 2014. Μάλιστα, η αύξηση της απασχόλησης συνεχίστηκε και στην περίοδο 2015-2016 όπου η ελληνική οικονομία καθηλώθηκε εκ νέου από την εκτροπή της οικονομικής πολιτικής της περιόδου Ιανουαρίου-Ιουλίου 2015 και το κλείσιμο των τραπεζών και στη συνέχεια από την αντιαναπτυξιακή συμπεριφορά των θεσμών στην περίοδο Σεπτεμβρίου 2015 - Ιουνίου 2017.

4. Αυτή η διαρθρωτική μεταρρύθμιση σε έναν από τους πιο κρίσιμους τομείς της ελληνικής οικονομίας, εντός ενός δραστικά αντιαναπτυξιακού περιβάλλοντος, συνέβαλε τόσο στην σημαντική αύξηση των εξαγωγών και την κάλυψη του εξωτερικού ελλείμματος της χώρας όσο και στην σημαντική αύξηση της απασχόλησης κατά 325.400 και την μείωση της ανεργίας κατά 422.000 την περίοδο 2013-2018 (2ο τρίμηνο), όταν το πραγματικό ΑΕΠ παρέμεινε σχεδόν στάσιμο.

5. Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία έτη έχει αυξηθεί το ποσοστό των προσλήψεων μερικής απασχόλησης στο σύνολο των προσλήψεων, οι προσλήψεις πλήρους απασχόλησης το 2017 (1.083,4 χιλ.) ήταν περισσότερες από το σύνολο των προσλήψεων το 2013 (1.040,9 χιλ.) και το επίπεδο της μερικής απασχόλησης στην Ελλάδα είναι αναλογικά περίπου το μισό από ότι στο σύνολο της ΕΕ-28 (9,8% έναντι 19,4%).

6. Η μεγάλη κάμψη της ανταγωνιστικότητας της Ελλάδος την προηγούμενη δεκαετία (κατά 32,2% στο 4ο τρίμηνο 2009 έναντι του 2000) έδωσε τη θέση της στη σημαντικότατη ανάκαμψή της από το 2009 ως σήμερα (κατά 18,3% στο 1ο τρίμηνο 2018 σε σύγκριση με το 4ο τρίμηνο 2009). Ενώ στην περίοδο 2008-2016 η βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας στηρίχθηκε στην προσαρμογή της λειτουργίας της ελληνικής αγοράς εργασίας στην οικονομική κρίση και τη μείωση των αμοιβών ανά απασχολούμενο, από το 2017 η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στην ταχεία βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας. Αυτή η εξέλιξη αναμένεται να συνεχιστεί στο βαθμό που οι αυξήσεις των αμοιβών των εργαζομένων δεν υπερβαίνουν την αύξηση της παραγωγικότητάς τους, που αναμένεται να επιταχυνθεί σημαντικά μετά το 2021.

7. Ο Μέσος Μεικτός Σταθμισμένος Μισθός (ΜΜΣΜ) για τους μισθωτούς με πλήρη απασχόληση ανερχόταν το 2017 σε 1.268 € - από 1.253 € το 2015 (+1,2%) - και η στατιστική διάμεσος σε 1.116 €. Με βάση το δεδομένο αυτό, ο ισχύον κατώτατος μισθός αντιστοιχούσε το 2017 στο 46,2% του ΜΜΣΜ και στο 52,5% της στατιστικής διαμέσου.

8. Στους κλάδους όπου ο μέσος μισθός πλήρους απασχόλησης είναι χαμηλός - άρα η αναλογία του κατώτατου είναι υψηλή - η έκταση των ευέλικτων μορφών εργασίας είναι μεγαλύτερη. Οι κλάδοι στους οποίους ο κατώτατος μισθός είναι ίσος η υψηλότερος από το 50% του μέσου μισθού πλήρους απασχόλησης, συγκεντρώνουν το 58% του συνόλου των μισθωτών, αλλά το 74% του συνόλου των μισθωτών με ευέλικτες μορφές και το 50% των μισθωτών πλήρους απασχόλησης.

9. Από το σύνολο των μισθωτών που αμείβονται με μισθούς ως 600 €, το 77% εργάζεται με ευέλικτες μορφές. Μεταξύ των πλήρως απασχολουμένων που

αμείβονται με μισθούς ως 600 €, το 44% εργάζεται σε πολύ μικρές (0-10 απ.), το 27% σε μικρές (11-50 απ.) , το 14% σε μεσαίες (51-250 απ.) και το 14% σε μεγάλες (251+ απ.). Υπάρχει μια σαφής θετική σχέση ανάμεσα στο μέγεθος της επιχείρησης και την αναλογία των χαμηλόμισθων, δηλ. όσο μειώνεται το μέγεθος της επιχείρησης τόσο μειώνεται ο μέσος μισθός για όλα τα είδη απασχόλησης.

10. Η έκταση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης αυξάνεται όσο μειώνεται το μέγεθος των επιχειρήσεων και οι μικρές επιχειρήσεις είναι αυτές που κατά κύριο λόγο αύξησαν την απασχόληση σε ευέλικτες μορφές ενώ, όσο μεγαλώνει το μέγεθος της επιχείρησης, τόσο περισσότερο η αύξηση της απασχόλησης ήταν με πλήρη απασχόληση και υψηλότερους μισθούς.

11. Είναι σαφής η ύπαρξη μια συστηματικής σχέσης ανάμεσα, αφενός, στο ύψος του κατώτατου μισθού σε σχέση με τον μέσο μισθό του κλάδου και αφετέρου στην έκταση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης εντός του κλάδου οικονομικής δραστηριότητας. Δηλαδή, στους κλάδους όπου ο μέσος μισθός πλήρους απασχόλησης είναι χαμηλός - άρα η αναλογία του κατώτατου είναι υψηλή - η έκταση των ευέλικτων μορφών εργασίας είναι σημαντικά ευρύτερη. Ταυτόχρονα, όσο μεγαλύτερη είναι η σημασία των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων στην απασχόληση ενός κλάδου τόσο ευρύτερη είναι και η έκταση των ευέλικτων μορφών εργασίας. Υπάρχει, συνεπώς, μια στενή αλληλεξάρτηση μεταξύ του μεγέθους της επιχείρησης, του ύψους του μέσου μισθού και της έκτασης των ευέλικτων μορφών απασχόλησης.

12. Η διαμόρφωση αυτή της ελληνικής ιδιωτικής οικονομίας, όπου κυριαρχεί το πολύ μικρό και μικρό μέγεθος επιχείρησης, συνεπάγεται ότι υπέρμετρες αυξήσεις στον κατώτατο μισθό μπορεί να οδηγήσουν σε αδυναμία επιμέρους κλάδων και επιχειρήσεων να ανταπεξέλθουν, και να επιφέρουν είτε μείωση της απασχόλησης είτε - το πιθανότερο - ‘στροφή’ προς ευέλικτες μορφές (πραγματικά ή πλασματικά) και μετατόπιση σε υποδηλωμένη ή αδήλωτη εργασία.

13. Επομένως, στην σημερινή οικονομική συγκυρία, όποια πολιτική συμβάλλει στην επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και επομένως στον περιορισμό του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ και του ρυθμού μείωσης της ανεργίας, θα λειτουργήσει εις βάρος των εργαζομένων και των ανέργων. Μια αύξηση του κατώτατου μισθού σε υπέρμετρα επίπεδα, είναι εξαιρετικά πιθανό να επιφέρει είτε τη μείωση του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ και του ρυθμού μείωσης της ανεργίας, που πρέπει να αποτελεί την πρωταρχική προτεραιότητα της χώρας, είτε σε περαιτέρω διόγκωση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης και της ανασφάλιστης εργασίας, με μισθούς πολύ χαμηλότερους από τον κατώτατο μισθό και με σημαντικές αρνητικές δημοσιονομικές επιπτώσεις αλλά και δημιουργία καταστάσεων αθέμιτου ανταγωνισμού.

14. Επιπρόσθετα, το σημερινό υψηλό ακόμη επίπεδο της ανεργίας περιορίζει τη δυνατότητα αύξησης του κατώτατου μισθού διότι περιορίζει το ρυθμό αύξησης του μέσου μισθού. Παράλληλα, θα πρέπει να τονιστεί ότι η λήψη μέτρων που θα μπορούσαν ενδεχομένως να συμβάλουν είτε στην αύξηση της ανεργίας είτε και της ανασφάλιστης εργασίας στην τρέχουσα περίοδο - όπως μια υπέρμετρη αύξηση του κατώτατου μισθού - θα επιφέρουν, σε ένα περιβάλλον πολύ υψηλής ανεργίας, πολύ υψηλότερο κοινωνικό και οικονομικό κόστος.

15. Προβάλλεται συχνά ο ισχυρισμός ότι στην πραγματικότητα οι μισθοί δεν επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας, με βάση την πολύ σωστή παρατήρηση ότι παρόλο που οι μισθοί σε άλλες χώρες είναι πολύ υψηλότεροι από την Ελλάδα, η διεθνής ανταγωνιστικότητα των χωρών αυτών είναι πολύ υψηλότερη από αυτή της Ελλάδος. Ο ισχυρισμός αυτός απλώς αντιστρέφει το σωστό επιχείρημα σύμφωνα με το οποίο οι μισθοί είναι υψηλοί σε χώρες που επιδιώκουν πάντοτε να διατηρούν την ανταγωνιστικότητά τους σε υψηλά επίπεδα.

16. Το επιχείρημα ότι η ανταγωνιστικότητα μιας χώρας δεν εξαρτάται από τους μισθούς αλλά από το τεχνολογικό επίπεδο και την ποιότητα και γενικότερα τη διάρθρωση της παραγωγής της χώρας, αποτελεί κλασική περίπτωση αντιστροφής της πιο βασικής αιτιώδους σχέσης στην ανάπτυξη των οικονομιών διεθνώς. Η μετάβαση σε παραγωγή υψηλότερου τεχνολογικού επιπέδου και ποιότητας προϊόντων και η σταδιακή αναδιάρθρωση της παραγωγής της χώρας υπέρ των κλάδων που παράγουν προϊόντα με υψηλότερη εγχώρια προστιθέμενη αξία - δηλ. με υψηλότερους μισθούς και περιθώρια κέρδους - απαιτεί άμεσες επενδύσεις, εγχώριες και ξένες, και αυτό απαιτεί υψηλή και συνεχώς βελτιούμενη διεθνή ανταγωνιστικότητα. Αυτή η ανταγωνιστικότητα, με δεδομένα τα σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας, προσδιορίζεται κατά κύριο λόγο από το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (ULC), όπως ήδη αναλύθηκε εκτενώς στα προηγούμενα.

17. Υποστηρίζεται, επίσης, ότι η αύξηση του κατώτατου μισθού - και γενικότερα των μισθών - δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται αρνητικά, καθώς μια τέτοια αύξηση θα ενισχύσει την κατανάλωση, θα αυξήσει τον τζίρο των επιχειρήσεων και θα επιταχύνει την ανάπτυξη, την αύξηση της απασχόλησης και την μείωση της ανεργίας. Δεδομένου, ωστόσο, ότι η Ελλάδα είναι μια μικρή χώρα πλήρες μέλος της Ζώνης του Ευρώ, **το ύψος της εγχώριας ζήτησης προσδιορίζεται από την αξία της εγχώριας ανταγωνιστικής παραγωγής. Η εγχώρια ζήτηση δεν μπορεί να αυξηθεί παρά μόνο από την αύξηση των εισοδημάτων που αποκτώνται για την παραγωγή ανταγωνιστικών προϊόντων με ικανοποιητικές συνθήκες ζήτησης στην εγχώρια και τις ξένες αγορές.** Η αύξηση των κατώτατων και των μέσων μισθών πέραν του ορίου που προσδιορίζεται από το ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας στην εγχώρια οικονομία, συνεπάγεται την επιδείνωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας

των εγχωρίως παραγόμενων προϊόντων, τον ανάλογο εκτοπισμό τους από τις αγορές εξαγωγής τους και από την εγχώρια αγορά, τη μείωση των εξαγωγών και τη αύξηση των εισαγωγών και κατά συνέπεια τη μείωση του ΑΕΠ, την μείωση της απασχόλησης, των εγχώριων εισοδημάτων και της εγχώριας ζήτησης, και, επίσης, την επιδείνωση της κατανομής αυτής της ζήτησης υπέρ των πιο ανταγωνιστικών εισαγόμενων προϊόντων αντί των μη ανταγωνιστικών εγχωρίως παραγόμενων προϊόντων.

18. Η αύξηση της εγχώριας ζήτησης κατά την προηγούμενη δεκαετία, δεν ήταν αποτέλεσμα της αύξησης των μισθών αλλά αποτέλεσμα της τεράστιας μη βιώσιμης αύξησης της εγχώριας πιστωτικής επέκτασης και του δανεισμού της χώρας από το εξωτερικό με αποτέλεσμα την τεράστια εκτροπή του δημοσιονομικού και ταυτόχρονα του εξωτερικού ελλείμματος της οικονομίας και την ουσιαστική χρεωκοπία της χώρας με τα γνωστά αποτελέσματα. Είναι σημαντικό, επίσης, να ενθυμούμαστε, ότι η επέκταση της εγχώριας ζήτησης τη διετία 2008-9 που προκλήθηκε από τον ανεξέλεγκτο δανεισμό του δημοσίου, δεν συνοδεύτηκε από θετικούς ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ αλλά από την έναρξη της οικονομικής ύφεσης.

19. Η σημερινή συγκυρία χαρακτηρίζεται από αρνητική πιστωτική επέκταση ενώ ο δανεισμός του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα από το εξωτερικό θα είναι διαθέσιμος μόνο στο βαθμό που θα επιτρέπουν οι εκτιμήσεις των διεθνών δανειστών για τη δυνατότητα της Ελλάδος να εκπληρώνει τις διεθνείς δανειακές της υποχρεώσεις και να εξοφλεί τα χρέη της. Μια αύξηση του κατώτατου μισθού πέραν της ενδογενώς προσδιορισμένης αύξησης της παραγωγικότητας και του μέσου μισθού, θα συνεπάγεται - εκτός από την περαιτέρω διόγκωση της ανασφάλιστης εργασίας και της ανεργίας - και μια εξαιρετικά επώδυνη αύξηση των επιτοκίων δανεισμού του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα της χώρας, με όλες τις αρνητικές επιπτώσεις που θα επιφέρει μια τέτοια εξέλιξη στις επενδύσεις, την ανάπτυξη, την απασχόληση και την εγχώρια ζήτηση.

20. Το ύψος του Κατώτατου Μισθού επιβαρύνει πράγματι τη διεθνή ανταγωνιστικότητα, και συνεπώς την βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και την απασχόληση, όταν:

(i) Προσδιορίζεται σε επίπεδα που δεν αντιστοιχούν με τα επίπεδα της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας με οριζόντιες νομοθετικές ρυθμίσεις για να ισχύσει για όλους ανεξαίρετα τους εργαζόμενους (παραγωγικούς και μη), και για όλες ανεξαίρετα τις επιχειρήσεις, τόσο για εκείνες που αντιμετωπίζουν ισχυρή ζήτηση για τα προϊόντα τους όσο και για εκείνες που αντιμετωπίζουν προβλήματα, σε ολόκληρη τη χώρα, και

(ii) όταν αυτή η εισοδηματική πολιτική οδηγεί - όπως συνέβαινε στην Ελλάδα έως το 2012 - σε πολύ χαμηλό βαθμό συσχέτισης των μισθολογικών αμοιβών με την παραγωγικότητα της εργασίας του κάθε εργαζόμενου. Όταν οι μισθοί δεν έχουν στενή σχέση με την παραγωγικότητα, η τελευταία δεν αυξάνεται

ικανοποιητικά και το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (ULC) αυξάνεται ακόμη και με μικρές αυξήσεις των μισθών.

21. Σήμερα, με την ανάκαμψη της οικονομίας, που επιτυγχάνεται με τις προσπάθειες των εργαζομένων και όλων των υγειών παραγωγικών τάξεων της χώρας μετά από μια 10ετία βαθιάς κρίσης και κοινωνικά επώδυνης προσαρμογής της οικονομίας, είναι πράγματι εποχή να συζητήσουμε αφενός την αύξηση του κατώτατου μισθού το 2019 και αφετέρου την εγκαθίδρυση ενός απλού, λειτουργικού και δίκαιου πλαισίου για τον προσδιορισμό του σε μόνιμη βάση, έτσι ώστε η πολιτική σε αυτό τον τομέα ευκρινής και δεδομένη.

22. Με αυτά τα δεδομένα, η αύξηση του κατώτατου μισθού θα είναι εποικοδομητική, βιώσιμη και σχετικά ανώδυνη για την οικονομία και την απασχόληση, αν δεν συνεπάγεται αρνητικές επιπτώσεις στην αποδοτική λειτουργία της αγοράς εργασίας, στην αύξηση της απασχόλησης και στην παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Αυτό μπορεί να εξασφαλιστεί σε σημαντικό βαθμό αν προσδιοριστεί ένα συγκεκριμένο, συνεπές και κυρίως σταθερό πλαίσιο για τις μεταβολές του κατώτατου μισθού πλήρους απασχόλησης, που μπορεί να ορίζεται από τον συνυπολογισμό:

(i) της αύξησης του μέσου σταθμισμένου μισθού πλήρους απασχόλησης στην οικονομία, υπό την έννοια ότι η αύξηση του μέσου μισθού αντανακλά σε γενικές γραμμές την μέση αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στις επιχειρήσεις,

(ii) της αύξησης του δείκτη μισθών στο σύνολο της οικονομίας, όπως εκτιμάται από τον Δείκτη Μισθολογικού Κόστους της ΕΛΣΤΑΤ, και

(iii) της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας έναντι του μέσου όρου των χωρών της Ζώνης του Ευρώ, όπως προσδιορίζεται από την εξέλιξη της Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας του Ευρώ για την Ελλάδα με βάση το Κόστος Εργασίας ανά Μονάδα Προϊόντος (REERULC), υπό την προϋπόθεση ότι:

(iv) ο κατώτατος μισθός μεσοπρόθεσμα θα συγκλίνει σταδιακά στο 50% του μέσου σταθμισμένου μισθού πλήρους απασχόλησης, με απώτερο στόχο να μην αποκλίνει σημαντικά από το επίπεδο αυτό σε μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, δηλαδή να αυξάνεται όσο και ο μέσος σταθμισμένος μισθός.

(v) Κατά τον προσδιορισμό και τον τρόπο επιβολής του Κατώτατου Μισθού πρέπει να θεσπιστούν πρόνοιες για τους κλάδους στους οποίους ο Μέσος Μισθός διαμορφώνεται σήμερα σε πολύ χαμηλά επίπεδα, καθώς και για τις επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν προβλήματα λόγω της μεγάλης κρίσης στη χώρα, υπό την προϋπόθεση ότι η εισοδηματική πολιτική συμβάλει πράγματι στην έξοδο των επιχειρήσεων από την κρίση, ιδιαίτερα αν από τα

επιχειρηματικά τους προγράμματα προκύπτει ότι έχουν τη δυνατότητα να επανέλθουν σε ανταγωνιστική δραστηριότητα.

23. Μια πιθανή μείωση του μη μισθολογικού κόστους και των ασφαλιστικών εισφορών δεν θα πρέπει να αποφασιστεί αποκλειστικά στα πλαίσια του προσδιορισμού του Κατώτατου Μισθού, αλλά στα πλαίσια της διόρθωσης των αντι-ασφαλιστικών και αντιαναπτυξιακών διατάξεων του Ασφαλιστικού Συστήματος της χώρας. Η διάκριση μεταξύ των ασφαλιστικών εισφορών των εργαζομένων και των εργοδοτικών εισφορών δεν έχει ουσιαστικό οικονομικό περιεχόμενο. Το σύνολο του καθαρού μισθού συν τις εισφορές στα Ασφαλιστικά Ταμεία αποτελούν τον συνολικό μισθό του εργαζόμενου. Οι εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών αποτελούν αναγκαστική αποταμίευση για να έχει ο εργαζόμενος και η οικογένειά του ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και σύνταξη όταν θα συνταξιοδοτηθεί. Οι εισφορές θα πρέπει να προσδιορίζουν την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και τη σύνταξη των εργαζομένων.

24. Μια <u>άμεση και σημαντική</u> μείωση των ασφαλιστικών εισφορών δεν είναι δημοσιονομικά βιώσιμη, ιδιαίτερα αν δεν εφαρμοστεί το μέτρο της περικοπής της προσωπικής διαφοράς από τις παλαιές συντάξεις από 1.1.2019. Ωστόσο, μια <u>προγραμματισμένη και σταδιακή</u> μείωση των ασφαλιστικών εισφορών μπορεί να καταστεί δυνατή, ιδιαίτερα αφού το 2022 η δαπάνη για συντάξεις της χώρας προβλέπεται ότι θα έχει μειωθεί σε δημοσιονομικά βιώσιμο επίπεδο κάτω του 13,5% του ΑΕΠ, δηλαδή με σημαντικά χαμηλότερες ανάγκες κρατικής επιχορήγησης των ασφαλιστικών ταμείων. Ο προγραμματισμός και η ταχύτητα της μείωσης αυτής θα πρέπει να στηρίζεται στην συνολική δημοσιονομική εικόνα του ασφαλιστικού συστήματος, δεδομένης της μεγάλης ευαισθησίας της αξιοπιστίας της οικονομικής πολιτικής και του κόστους δανεισμού της χώρας σε κάθε υπόνοια επιδείνωσης της μεσο-μακροπρόθεσμης δημοσιονομικής θέσης της χώρας. Εντός του πλαισίου αυτού, ωστόσο, μπορούν να προβλεφθούν μεγαλύτερες και ταχύτερες μειώσεις - με συγκεκριμένη διάρκεια και όρους - σε ομάδες εργαζομένων που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα ένταξης στην αγορά εργασίας, όπως είναι οι νέοι και οι μακροχρόνια άνεργοι.

25. Μετά τη θέσπιση των μέτρων του 2012, το ποσοστό ανεργίας των νέων 15-24 ετών εξακολουθεί να παραμένει υψηλό (στο 38,8% στο 2ο τρίμηνο 2018) αλλά έχει μειωθεί σημαντικά από το 59,2% του αντίστοιχου εργατικού δυναμικού στο 2ο τρίμηνο του 2013. Η απασχόληση των νέων 15-24 ετών στη χώρα έχει αυξηθεί στο διάστημα αυτό κατά 17,9%, πράγμα που αποτελεί μια σημαντική εξέλιξη αν ληφθεί υπόψη η θέση των νέων στην ελληνική οικογένεια έως σήμερα. Μεταξύ των μισθωτών αυτής της ηλικιακής ομάδας, μόλις το 39% είναι πλήρους απασχόλησης, το 50% μερικής και το 11% εκ περιτροπής. Οι 3 στους 4 (74%) εργάζονται σε μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις 0-50 ατ. και μεταξύ αυτών το 68%

απασχολείται με ευέλικτες μορφές εργασίας (57% με μερική και 11% με εκ περιτροπής απασχόληση).

26. Με βάση τα χαρακτηριστικά της απασχόλησης των νέων - με αναλογικά πολύ μεγαλύτερη εκπροσώπηση στις μικρές επιχειρήσεις και στις ευέλικτες μορφές εργασίας σε σχέση με τις μεγαλύτερες ηλικίες - υπέρμετρες και άμεσες αυξήσεις στους υποχρεωτικούς κατώτατους μισθούς των νέων εργαζομένων είναι εξαιρετικά πιθανό να επιφέρουν είτε μείωση της απασχόλησης είτε - το πιθανότερο - μετατόπιση προς ευέλικτες μορφές, υποδηλωμένη ή εντελώς αδήλωτη και ανασφάλιστη εργασία και μπορεί να αποτελέσει, πιθανότατα, μια εξαιρετικά αρνητική εξέλιξη σε αντίθετη κατεύθυνση με την άμεση και επιτακτική προτεραιότητα που πρέπει να είναι η αύξηση της απασχόλησης των νέων.

27. Στο βαθμό που καταργηθεί ο «υποκατώτατος» μισθός για τους νέους, μια προσέγγιση που θα μπορούσε να αντισταθμίσει τις ενδεχόμενες - αλλά πολύ πιθανές - αρνητικές επιπτώσεις στην απασχόλησή τους και ταυτόχρονα να ενισχύσει τις ευκαιρίες εργασιακής ένταξης για τους μακροχρόνιας ανέργους ανεξάρτητα από την ηλικία τους, θα ήταν η θέσπιση ενός χαμηλότερου κόστους εργασίας - είτε με χαμηλότερο κατώτατο μισθό είτε και με σημαντικά μειωμένο μη μισθολογικό κόστος - για νεοεισερχόμενους μισθωτούς στην αγορά εργασίας - για παράδειγμα, με λιγότερα από δυο χρόνια εργασιακής εμπειρίας τα τελευταία 5 ή 10 χρόνια - μέχρι να συμπληρώσουν δυο χρόνια εργασιακής εμπειρίας.